

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Kuraattorityön kehittäminen - uudistuvan lain- säädännön tuomia haasteita ja mahdollisuuksia opiskeluhuollon toteuttamiseen

Myllynen, Sari

2014 Hyvinkää

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

Kuraattorityön kehittäminen - uudistuvan lainsäädännön
tuomia haasteita ja mahdollisuuksia opiskeluhoollon to-
teuttamiseen

Sari Myllynen
Sosionomi yamk
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2014

Sari Myllynen

Kuraattorityön kehittäminen - uudistuvan lainsäädännön tuomia haasteita ja mahdollisuuksia opiskeluhuollon toteuttamiseen

Vuosi 2014 Sivumäärä 68

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin ja kehitettiin kuraattoritoimintaa ja opiskeluhoitoa. Tutkimuksen lähtökohtana oli uusi lainsäädäntö, joka vuonna 2014 saatiin säätämään oppilas- ja opiskeluhoitoa Suomessa. Uudessa oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa täsmennetään opiskeluhoitoa tavoitteita ja toimintatapoja. Samalla se edellytti kuraattoreiden ja opiskeluhoitoa toiminnan tarkastelua uusien säädösten näkökulmasta.

Tutkimus on toteutettu toimintatutkimuksen viitekehystä noudattaen. Liikkeelle lähdettiin kuraattoritoiminnan nykytilan analyysistä, josta nousivat toiminnan kehittämistarpeet sekä lainsäädännön mukanaan tuomat haasteet ja mahdollisuudet toimintaan. Teoriataustassa syvennytään kuraattoritoiminnasta ja opiskeluhoitosta tehtyyn tutkimukseen ja lainsäädännön tavoitteisiin.

Tutkimuksen aikana kehitettiin kuraattorityön ja koulun oppilashuollon toimintamalleja vastaamaan uuden lainsäädännön tavoitteita. Samalla on arvioitu lain vaikutuksia toimintaan tulevaisuudessa, sekä sitä, mitä vahvuuksia ja mahdollisuuksia tämä laki tuo ja vastaavasti sitä, mitä uhkia ja heikkouksia lainsäädännössä koetaan olevan toiminnan toteuttamiselle.

Tutkimuksen tuloksissa todetaan, että lainsäädännön tavoitteet varhaisesta tuesta, ennaltaehkäisevästä ja yhteisöllisestä opiskeluhoitosta sekä oppilaan ja perheiden osallisuuden lisääntymisestä koettiin tärkeiksi uudistuksiksi ja uudenlaista toimintaa ja ajattelua mahdollistaviksi. Toteutuessaan niiden odotetaan vähentävän myös tulevaisuudessa korjaavan ongelmakeskeisen työn tarvetta. Uhkana koettiin oppilaan kokonaistilanteen pirstaloituminen useiden toimijoiden kesken, jolloin vaarana on, että tukea ei saa riittävän varhain. Kuraattorin aseman koettiin vahvistuvan yhteisöllisen opiskeluhoitoa toteuttamisessa.

Opiskeluhoitoa rakenteet kehittyivät tutkimuksen kuluessa hyvään suuntaan, mutta koska lain hyväksymisen jälkeen valmistautumisaika jäi lyhyeksi, olivat monet lain edellyttämät toimintamallien uudistukset keskeneräisiä lain voimaan tullessa. Lain toimeenpanovaiheessa tulee huomioida henkilöstön koulutustarpeet suunnattuna laajasti kaikille opiskeluhoitoa toimiville.

Asiasanat: Koulukuraattorit, oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, oppilashuolto

Sari Myllynen

Development of school social work - renewing the law of the challenges and opportunities for the implementation of student welfare

Year	2014	Pages	68
------	------	-------	----

This thesis researched and developed the activities of school social work and pupil and student welfare. The research was based on the new legislation, which in 2014 was to regulate pupil and student welfare in Finland. The new pupil and student welfare law specifies the student welfare objectives and practices. At the same time, it required the school social work and study welfare on the review of new regulations point of view.

The research was conducted action research, the reference framework. It began with the present state of the analysis at school social work, which rose by operation of law, as well as the development needs of the challenges and opportunities for action. At the theoretical background goes deeper into operation of school social work and student welfare of study to the research and the objectives of the legislation.

During the study was developed the school social work and the pupil and student welfare service management practices to meet the new objectives of the legislation. At the same time the law has been assessed the effects of activities in the future, what the strengths and opportunities of this law will bring, and what kind of threats and weaknesses in legislation is seen as the implementation of the operation.

Results of this study states that the objectives of the legislation of early support, preventive and community student welfare learning as well as student and inclusion of families proliferation were considered important reforms and new activities and thinking permit. If implemented, they are expected to reduce in the future the correct and the problem-oriented work needs. It was seen as a threat to the student's overall situation in the fragmentation of a number of actors, in which case there is the risk that the aid will not be early enough. School social worker position was felt to strengthen the implementation of collaborative learning service.

Study welfare structures developed during the investigation in the right direction, but because the law had come into force on a short schedule, were many of the reforms required by law to practice law pending the entry into force. At the implementation stage should take into account the training needs of staff directed broadly to all student service operating.

Keywords: School social workers, pupil and student welfare law, the pupil welfare

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	8
3	Kuraattoritoimintaa ohjaava lainsäädäntö	9
3.1	Taustaa oppilas- ja opiskelijahuoltolaille.....	9
3.2	Oppilas- ja opiskelijahuoltolain keskeinen sisältö esittelyssä	11
4	Kuraattoritoiminnan tavoitteet ja toimintaympäristö.....	14
4.1	Opiskeluhoolto koulussa	15
4.2	Kuraattoritoiminnan tavoitteet.....	16
4.3	Kuraattorityö osana lasten- ja nuorten palvelujärjestelmää Kirkkonummella	17
5	Kuraattoritoimintaa ja opiskeluhoiltoa kehittävä tutkimus	18
6	Menetelmälliset valinnat ja niiden perustelut.....	21
6.1	Työyhteisö kehittämistoiminnan subjektina.....	21
6.2	Toimintatutkimus tutkimusstrategisena lähestymistapana	22
7	Kuraattorityön kehittämisen prosessi Kirkkonummella.....	24
7.1	Asiakastyö kehittämisen kohteena	25
7.2	Työ kouluyhteisössä kehittämisen kohteena	26
7.3	Verkostoyhteistyön kehittäminen	27
7.4	Kehittämistoiminnan kuvaus	27
7.4.1	Lain voimaan tulon valmistautuminen	28
7.4.2	Kehittämistyön jatkuminen lain ollessa voimassa	29
8	Tutkimusaineiston hankinta ja analyysi.....	31
8.1	Tutkimusaineiston kerääminen	32
8.1.1	Osallistuva havainnointi.....	33
8.1.2	Tutkimuspäiväkirja.....	34
8.1.3	Kysely.....	35
8.1.4	Benchmarking eli vertailukehittäminen	36
8.2	Aineiston analyysi	37
9	Tulokset.....	38
9.1	Kuraattorin työn ja toimintaympäristön kuvaus	39
9.2	Kuraattorityön kehittämistarpeet	41
9.3	Uudistuvan lainsäädännön uhkia ja haasteita	45
9.4	Oppilas- ja opiskelijahuoltolain tuomia mahdollisuuksia toimintaan	47
9.5	Uusia toimintamalleja.....	48
10	Johtopäätöksiä	50
11	Tutkimuksen merkitys ja kehittämiskohteet	53
11.1	Arviointia tutkimuksen eettisyydestä ja luotettavuudesta	53
11.2	Tutkimus- ja kehittämistoiminnan arviointia	54

Lähteet	56
Kuvat..	59
Liitteet.....	60

1 Johdanto

Olen työskennellyt koulukuraattorina Kirkkonummen kunnassa 2000-luvun alusta lähtien. Oppilashuolto- ja kuraattorityön merkitys on tänä aikana muuttunut ja tullut tunnetummaksi sekä kouluyhteisössä toimiville että oppilaille, vanhemmille ja yhteistyökumppaneillekin. Lainsäädännössä kuraattoritoiminta on mainittu aikaisemmin mm. lastensuojelulaissa ja opetus-suunnitelman perusteissa, mutta toimintaa säätelevä oma lainsäädäntö on puuttunut.

Nyt tilanne on muuttunut siten, että uusi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (OHL 1287/2013) on astunut voimaan 1.8.2014. Uuden lain tavoitteena on ollut selkiyttää ja koota yhteen olemassa olevaa lainsäädäntöä. Työlle oma toimintaa koskeva lainsäädäntö tuo uudenlaista painoarvoa ja merkitystä oikeuttamalla ja velvoittamalla erilaisia asioita. Voidaan myös nähdä sen lisäävän lapsen ja perheen oikeuksia laadukkaisiin ja tasa-arvoisempiin palveluihin. Oppilashuolto- ja kuraattoritoimintaan laki tuo oppilashuollon toimijoille uusia vaatimuksia, mutta samalla kasvattaa myös oppilaan ja perheen oikeuksia ja haastaa kouluyhteisöt toimimaan yhteisöllisesti ja ongelmia ennaltaehkäisten.

Lainsäädännön uudistus on oppilashuoltopalveluiden parissa työskenteleviä puhututtanut kovasti ja herätti itsessäni kiinnostuksen tutkia, miten opiskeluhuolto ja kuraattorityö kehittyvät tässä tilanteessa. Samaan aikaan työyhteisössä koettiin tärkeäksi lähteä kehittämään kuraattorin työtä uudistuvan lainsäädännön hengessä ja ohjauksessa. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan aikana tullaan pohtimaan lainsäädännön merkitystä ja toimintakäytäntöjen uudistustarpeita suhteessa kuraattorin työhön ennen lakiuudistusta. Samalla kuvataan kuraattorityön arkea, toiminnan toteuttamisessa kohdattuja haasteita sekä sitä, millaisella arvoperustalla toimintaa toteutetaan. Tavoitteena on tuoda myös esille niitä haasteita ja mahdollisuuksia, joita uuden lain odotetaan tuovan toimintaan sekä lain tulkintaa, jonka pohjalta tutkimuksen aikana kehitettiin konkreettisia uudistuksia toimintakäytänteisiin Kirkkonummen oppilashuollossa.

Tässä yhteydessä joudun toteamaan vanhan sanonnan mukaisesti, että ”laki on niin kuin se luetaan”. Sanonta konkretisoitui tämän tutkimuksen aikana, kun valmistauduttiin oppilas- ja opiskelijahuoltolain voimaan tuloon yhdessä koulukuraattoreiden ja -psykologien kanssa. Lain toimeenpanoa valmistelemissa yhteyksissä on tullut vastaan kummastusta, vastustusta ja monenlaisia tulkintoja ja ristiriitaisia päätelmiä siitä, mitä laki käytännössä tarkoittaa, mikä muuttuu vai muuttuuko mikään ja miten tulisi toimia, että toimittaisiin oikein ja lainmukaisesti. Koska valmiita toimintamalleja ja ratkaisuja ei ole, on tässä vaiheessa lähdetty rakentamaan tulkintaa lain tavoitteiden mukaiseksi toiminnaksi. Tämä raportti on kuvaus tästä prosessista ja niistä kysymyksistä, joita tällä matkalla on kohdattu.

2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Lakisääteistä toimintaa toteutettaessa on usein havaittavissa se tosiseikka, että juridiset pykälät ja arkijärki eivät aina kohtaa toisiaan (Mahkonen 2014, 17). Siksi tässäkin hankkeessa nojaututaan uudistuvan lainsäädännön ja sen perusteiden lisäksi myös muihin lasten ja nuorten palveluita kuvaaviin strategisiin asiakirjoihin ja suunnitelmiin, joita kunnassa eri tarkoituksia varten on laadittu ja joissa on pyritty kuvaamaan tavoitteita ja toimintamalleja käytännön tueksi.

Hankkeen lähtökohtana on tutkia ja kehittää kuraattorityötä uudistuvan lainsäädännön hengen ja tavoitteiden mukaisesti. Kirkkonummella oppilas- ja opiskelijahuollon toimintaa ja rakenteita on kehitetty jo usean vuoden ajan lain suuntaisesti. Ohjaus- ja hallintorakenteita sekä oppilashuoltoa koskevia suunnitelmia on laadittu ja oppilashuollon toiminnan arviointia ollaan myös kehittämässä. Toteutetusta kehitystyöstä huolimatta kuraattorit kokivat, että heillä oli tarvetta oman työn sisällölliselle ja arvopohjaiselle kehittämiselle uudessa lainsäädäntötilanteessa ja tästä tarpeesta nousi tämän tutkimuksen aihe.

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa ajankohtaista tietoa siitä, mitä kuraattorit ajattelevat omasta työstään ja sen merkityksestä osana lasten ja nuorten palveluita ja kouluyhteisöjä. Samalla ollaan kiinnostuneita siitä, millaisissa olosuhteissa työtä tehdään sekä siitä, miten kuraattorit ennakoivat lainsäädännön muutoksen vaikuttavan työhönsä. Tämä tehdään nostamalla lakiuudistuksesta esiin keskeisiä säädöskohtia, joiden sisältöjä ja merkityksiä analysoidaan ja suhteutetaan kuraattoritoiminnan tavoitteisiin ja toimintaympäristöön.

Tutkimusprosessin kuluessa kuraattorit kehittävät toimintatapoja ja suunnittelevat ehdotuksia, joita kouluyhteisöissä voidaan edelleen kehittää kunkin koulun tarpeiden mukaan uudistuvan lainsäädännön tavoitteiden mukaisiksi. Tulevissa toimintamalleissa tavoitteena on, että niissä toteutuisi lain henki varhaisesta tuesta, ennaltaehkäisevän toiminnan painottumisesta sekä oppilaan ja vanhempien osallisuuden vahvistumisesta. Tässä vaiheessa lain voimaan tullessa kehittämistoiminnan aikana kehittäminen on lähinnä muutokseen valmistautumista ja ennakkointia ja pyrkimystä ymmärtää, mitä lain pykälillä tarkoitetaan sekä miten säädöksiä tulisi tulkita, että toiminta vastaisi em. odotuksiin. Samalla ollaan kiinnostuneita myös siitä, mitä haasteita ja mahdollisuuksia uuden lain odotetaan tuovan toimintaan.

Tutkimuksen avulla pyritään selvittämään, miten uusi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki vaikuttaa opiskeluhuoltoon ja kuraattoritoimintaan Kirkkonummen kunnassa. Liikkeelle lähdetään nykytilan kuvauksesta, josta nousevat kehittämistarpeet sekä uudistuvan lainsäädännön tuomat haasteet ja mahdollisuudet. Näkökulma, josta asiaa tarkastellaan, aukeaa seuraavien kysymysten avulla

- Miten kuraattoritoimintaa toteutetaan ennen lain voimaan tuloa?
- Mitkä ovat kuraattorityön haasteet ja kehittämistarpeet?
- Millaisia toimintamalleja kehitetään toiminnan toteuttamiseksi uuden lain mukaisesti?

Usein tilanteissa, joissa asiat tulisi tehdä toisin kuin aikaisemmin, herää myös jonkinasteista muutosvistarintaa (Tammi 2012, 5). Siksi tässä tutkimuksessa tarkastellaan myös huolia, uhkia ja mahdollisuuksia sekä niiden mukanaan tuomia tunteita, joita lakiuudistus ja uusi tilanne tuovat mukanaan kysymällä

- Millaisia uhkia ja haasteita uudistuva lainsäädäntö tuo toimintaan?
- Mitä mahdollisuuksia ja parannuksia laki tuo toiminnan tueksi?

3 Kuraattoritoimintaa ohjaava lainsäädäntö

3.1 Taustaa oppilas- ja opiskelijahuoltolaille

Oppilashuollon toiminnan peruslähtökohtana on YK:n lapsen oikeuksien sopimus, jossa määritellään kansainvälisesti lapsille kuuluvista oikeuksista ja jonka Suomi on ratifioinut vuonna 1991 (Valtionsopimukset, asetus 60/1991). Sopimuksen tärkein tavoite on perusoikeuksien kuten terveyden, koulutuksen, tasa-arvon ja turvan takaaminen kaikille lapsille kaikkialla maailmassa. Tämä voidaan Laitisen ja Hallantien (2011, 14) mukaan tiivistää kolmeen keskeiseen teemaan, joiden mukaan lapsella on oikeus

1. saada erityistä suojelua ja hoivaa (protection),
2. saada riittävä osuus yhteiskunnan voimavaroista (provision) sekä
3. osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskevaan päätöksentekoon (participation).

Oppilashuolto on toiminnaltaan osa sekä sivistystoimen että sosiaali- ja terveystoimen alaa. Sektorirajat ylittävä toiminta edellyttää myös eri toimialojen lainsäädännön tuntemusta. (Laitinen & Hallantie 2011, 14.) Oppilashuollon toiminnasta on tähän asti säädelty usean eri hallinnonalan lainsäädännössä, mikä osaltaan on vaikeuttanut oppilashuollon kehittämistä (Sipilä-Lähdekorpi 2004, 13). Koulukuraattorin toimintaa ja työn tavoitteita määritellään mm. lastensuojelulaissa (417/2007, 9§) toteamalla, että kunnan tulee järjestää koulupsykologi- ja koulukuraattoripalveluita. Palveluilla tulee varmistaa kunnan perusopetuslaissa (628/1998) tarkoitetun esi-, perus- ja lisäopetuksen sekä valmistavan opetuksen oppilaille riittävä tuki ja ohjaus koulunkäyntiin ja oppilaiden kehitykseen liittyvien sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien ehkäisemiseksi ja poistamiseksi. Tehtävänä on myös edistää myös koulun ja kodin välisen yhteistyön kehittämistä.

Perusopetuslaissa (477/2003, 31§) säädetään oppilashuollosta sanomalla, että oppilaalla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämä tarvittava oppilashuolto. Oppilashuollolla tarkoitetaan tässä laissa oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Oppilashuoltoon sisältyvät opetuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut, joita ovat kansanterveyslaissa tarkoitettu kouluterveydenhuolto sekä lastensuojelulaissa 9§ tarkoitettu koulunkäynnin tukeminen.

Uusi oppilas- ja opiskeluhoitolaki hyväksyttiin eduskunnassa joulukuussa 2013 ja se astui voimaan 1.8.2014. Tässä laissa säädetään opiskeluhoillon toteuttamisesta osin uusina toimintatavoittein sekä myös kuraattorin toiminnalle uusia vaateita, mm. määräajoista saada palvelua. (OHL 1287/2013, HE 67/2013.) Samalla se toi mukanaan muutostarpeita nykyisiin oppilashuollon ja kuraattoritoiminnan käytänteisiin ja dokumentointiin. Lakiin läheisesti liittyvä perusopetuslain muutos eli ns. työrauhapaketti (Laki perusopetuslain muuttamisesta 1267/2013, HE 66/2013) koulujen opetustoimintaa tukemaan astui voimaan 1.1.2014. Myös tällä lakimuutoksella on vaikutuksia koulujen opiskeluhoillon toteuttamiseen ja kuraattorin toimintaan.

Oppilashuoltoa koskevaa omaa lainsäädäntöä, joka toisi tarkempaa määrittelyä oppilashuolto-työlle, on odotettu ja valmisteltu kauan. Vuoden 1998 perusopetuslakia, lukiolakia ja ammatillisesta koulutuksesta annettua lakia muutettiin vuonna 2003 siten, että täydennettiin oppilas- ja opiskelijahuoltoa koskevia säädöksiä. Suurimpina ongelmina oman lainsäädännön puuttumisessa koko maan tasolla on ollut se, että toiminnan koordinointi kuntatasolla on ollut jäsentymätöntä ja toisaalta se, että oppilas- ja opiskelijahuollosta on säädelty useissa eri lainkohdissa. Keskeisenä tavoitteena onkin ollut koota hajallaan oleva lainsäädäntö yhden lain alle ja taata tasa-arvoiset opiskeluhoitopalvelut sekä perus- että toiselle asteelle eri puolilla maata. Edelleenkin tämä tavoite ei toteudu täysin, mutta kuitenkin pyrkii määrittelemään mm. sitä, mitä oppilas- ja opiskelijahuollolla tarkoitetaan ja miten sitä tulisi kunnissa eri puolilla maata toteuttaa. Suunnitelmallisuuden lisääminen ja monialaisen yhteistyön edistäminen ovat lainsäätäjien tavoitteina em. lisäksi. (Mahkonen 2014, 45, 51.)

Mahkonen (2014, 51) kritisoi oppilas- ja opiskelijahuoltolain tavoitteita ja määrittelee uuden lain eräänlaiseksi puitelaiksi, joka lupaa paljon, mutta ei toisaalta vastaa siihen, mitä tapahtuu, jos lakisääteistetyt lupaukset eivät toteudu. Vastuu onkin sekä kunnilla että yksittäisillä työntekijöillä, jotta pyritään toimimaan lain mukaan ja viestitään päättäjille, mikäli se ei ole olemassa olevin resurssein mahdollista.

3.2 Oppilas- ja opiskelijahuoltolain keskeinen sisältö esittelyssä

Uudistuva oppilas- ja opiskelijahuollon lainsäädäntö lähtee ennaltaehkäisyn ja varhaisen tuen näkökulmasta. Tavoitteena on tarjota palveluita lasten ja nuorten omissa kehitysympäristöissä, johon oppilashuolto koulussa tarjoaa hyvät mahdollisuudet. Uudessa lainsäädännössä määritellään mm. kuraattorin kelpoisuudesta sekä määräajoista, joiden puitteissa oppilaalla on oikeus saada kuraattorin, psykologin ja terveydenhoitajan palveluita. Laissa edellytetään myös vastaavan kuraattorin toimintaa organisaatioon. Lisäksi laissa määritellään oppilashuollon palveluiden laajentaminen sekä esiopetukseen että toiselle asteelle. Laki määrää opetuksen järjestäjät myös laatimaan opiskeluhuoltosuunnitelmat yhteistyössä oppilaitoksen henkilöstön, opiskelijoiden ja heidän huoltajiensa kanssa. Suunnitelmissa tulee kuvata, miten oppilas- ja opiskelijahuolto toteutetaan, kehitetään ja arvioidaan kunta- ja oppilaitostasoilla. Myös tiedonkulkuun ja yhteistyöhön eri hallintokuntien välillä on kiinnitetty laissa erityistä huomiota. Lain tavoitteena on edistää varhaista tukea, yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja yhteistyötä opiskelijoiden ja heidän perheidensä kanssa kaikessa toiminnassa. (HE 67/2013; OHL 1287/2013.)

Seuraavassa esitellään tarkemmin kuraattorityön ja opiskeluhuollon toteuttamisen kannalta keskeisiä lainkohtia.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) ensimmäisessä luvussa määritellään lain soveltamisalaa. Oppilas- ja opiskelijahuoltolakia sovelletaan tämän mukaan perusopetuslain mukaisessa opetuksessa olevan oppilaan sekä lukiolaissa ja ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa tarkoitetussa koulutuksessa olevan opiskelijan oikeudesta opiskeluhuoltoon, käytännössä siis perusopetuksen, lukion ja ammatillisen oppilaitoksen nuorisasteen opiskelijoihin.

Lain (1287/2013) 2 §:ssä määritellään, että lain tarkoituksena on

- 1) edistää opiskelijoiden oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä osallisuutta ja ehkäistä ongelmien syntymistä;
- 2) edistää oppilaitosyhteistyön ja opiskeluympäristön hyvinvointia, terveellisyttä ja turvallisuutta, esteettömyyttä, yhteisöllistä toimintaa sekä kodin ja oppilaitoksen välistä yhteistyötä;
- 3) turvata varhainen tuki sitä tarvitseville;
- 4) turvata opiskelijoiden tarvitsemien opiskeluhuoltopalveluiden yhdenvertainen saatavuus ja laatu
- 5) vahvistaa opiskeluhuollon toteuttamista ja johtamista toiminnallisena kokonaisuutena ja monialaisena yhteistyönä.

Lain (1287/2013) 3 §:ssä määritellään, mitä opiskeluhuollolla tarkoitetaan. Määritelmän mukaan sillä tarkoitetaan opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden

sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Opiskeluhoitoa tulee toteuttaa ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä koko oppilaitosyhteisöä tukevana yhteisöllisenä opiskeluhoitona. Yhteisöllisellä opiskeluhoitolla tarkoitetaan 4 §:n mukaan niitä toimia, joilla edistetään oppilaitoksessa opiskelijoiden oppimista, hyvinvointia, terveyttä, sosiaalista vastuuta, vuorovaikutusta ja osallisuutta sekä opiskeluympäristön terveellisyyttä, turvallisuutta ja esteettömyyttä.

Yhteisöllisen opiskeluhoitokannan lisäksi oppilaalla on oikeus yksilökohtaiseen opiskeluhoitoon, jota on opetussuunnitelman mukainen opiskeluhoito ja opiskeluhoitokannan palvelut. Opiskeluhoitokannan palveluilla tarkoitetaan psykologi- ja kuraattoripalveluita sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluita. Opiskeluhoito toimii monialaisesti ja yhteistyössä oppilaan, huoltajan ja muiden viranomaisten kanssa. (OHL 1287/2013, 3 §.)

Kuraattorin kelpoisuudesta säädetään tässä laissa nyt ensi kertaa (OHL 1287/2013, 7 §). Uuden lain mukaan kuraattorin kelpoisuusvaatimuksena on vähintään sosiaalihuollon ammatillisista kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (272/2005) 6 §:n mukainen kelpoisuus. Lisäksi jokaisen oppilaitoksen käytettävissä tulee olla sellaisen opiskeluhoitokannan vastaavan kuraattorin palveluja, jolla on em. lain 3 §:n mukainen kelpoisuus. Käytännössä kohdat tarkoittavat sosionomi amk:n ja sosiaalityöntekijän kelpoisuuksia.

Laissa annetaan määräys opiskeluhoitokannan suunnitelmallisuuden lisäämiseksi (OHL 1287/2013 12-14 §). Lastensuojelulain (417/2007) mukaiseen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan on kirjattava ja kuvattava opiskeluhoitokannan tavoitteita ja toteuttamistapaa, käytettävissä olevia palveluita ja arviointia kokonaistarpeesta ja niitä toimia, joilla vahvistetaan yhteisöllistä opiskeluhoitoa ja oppilaiden varhaista tukea sekä tiedot, miten suunnitelmaa toteutetaan, seurataan ja arvioidaan. Lisäksi koulutuksen järjestäjän vastuulla on, että oppilaitokset laativat oppilaitoskohtaiset opiskeluhoitokannan suunnitelmat yhteistyössä oppilaiden, huoltajien ja oppilaitosten henkilökunnan kanssa. Koulutuksen järjestäjäkohtaisen opiskeluhoitokannan yleisestä suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta ja arvioinnista vastaa monialainen opiskeluhoitokannan ohjausryhmä ja oppilaitoskohtaisesta opiskeluhoitokannan suunnittelusta, kehittämisestä, toteuttamisesta ja arvioinnista puolestaan oppilaitoskohtainen opiskeluhoitokannaryhmä.

Yksittäisen opiskelijan tai opiskelijaryhmän tuen tarpeen selvittämiseen ja opiskeluhoitokannan palveluiden järjestämiseen liittyvät asiat käsitellään puolestaan tapauskohtaisesti koottavassa asiantuntijaryhmässä, johon voidaan nimetä jäseniä vain opiskelijan tai mikäli hänellä ei ole edellytyksiä arvioida suostumuksen merkitystä, hänen huoltajansa suostumuksella (OHL 1287/2013, 14 §).

Yksilökohtaisen opiskeluhoillon toteuttamisesta säädetään 3 luvussa. Täysin uutta on mm. opiskelijan oikeus saada määräajassa psykologi- ja kuraattoripalveluita. Opiskelijalle tulee säädöksen mukaan järjestää mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti kuraattorin tai psykologin kanssa seitsemän arkipäivän kuluessa siitä, kun tätä on pyydetty. Kiireellisissä tapauksissa mahdollisuus keskusteluun tulee järjestää samana tai seuraavana päivänä. Pyynnön voi tehdä opiskelijan lisäksi huoltaja tai muu henkilö. Opiskeluhoillon kuraattorin tai psykologin arvion perusteella opiskelijalla on edelleen oikeus saada riittävä tuki ja ohjaus opiskeluunsa ja kehitykseen liittyvien vaikeuksien ehkäisemiseksi ja poistamiseksi ja tarvittaessa hänet on ohjattava saamaan muita palveluita. (OHL 1287/2013, 15-16 §.) Edellä säädetyn lisäksi opiskelijalla tulee olla mahdollisuus tarvittaessa päästä vastaanotolle ilman ajanvarausta sekä mahdollisuus saada arkipäivisin virka-aikaan välittömästi yhteys opiskeluterveydenhuoltoon ja saada tarvittava hoidon tarpeen arviointi ja tarpeelliseksi todettu hoito (OHL 1287/2013, 17 §).

Oppilaitoksen työntekijälle on säädetty velvollisuus viipymättä olla yhteydessä kuraattoriin tai psykologiin, mikäli tämä arvioi opiskelijan olevan opiskeluhoillon tarpeessa. Yhteydenotto tulee tehdä yhdessä opiskelijan kanssa tai mikäli tämä ei ole mahdollista, on tieto yhteydenotosta annettava opiskelijalle. Myös huoltajan tulee saada tietää yhteydenotosta, mikäli salassapitosäädökset tai vastaavat syyt eivät tätä estä. (OHL 1287/2013, 16 §).

Opiskeluhoiltoa tulee toteuttaa yhteistyössä opiskelijan ja tämän huoltajan kanssa. Opiskelijan oma asema vahvistuu tämän lain ansiosta. Alaikäinen voi myös painavasta syystä kieltää huoltajan osallistumisen oman asiansa käsittelyyn sekä kieltää antamasta tietoa itseään koskevassa salassa pidettävässä asiassa, jos hänen ikänsä, kehitystasonsa ja muut henkilökohtaiset ominaisuutensa antavat siihen mahdollisuuden. Arvion vajaavaltaisen edun toteutumisesta tekee opiskeluhoillon henkilöstöön kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö. Huoltaja ei myöskään voi kieltää alaikäistä käyttämästä opiskeluhoillon palveluita. (OHL 1287/2013, 18 §.)

Yksittäisen opiskelijan asian käsittelystä monialaisessa asiantuntijaryhmässä tarkennetaan. Opiskeluhoiltoa toteutettaessa asian käsittelyyn voivat osallistua vain ne henkilöt, joiden läsnäoloon opiskelija tai hänen huoltajansa on antanut suostumuksen. Yksilöidyllä, kirjallisella suostumuksella asian käsittelyyn voi osallistua opiskeluhoillon yhteistyötahoja tai opiskelijan läheisiä. Opiskeluhoiltoryhmän jäsenellä on sen lisäksi oikeus pyytää neuvoa ja hän voi ilmaista salassa pidettäviä tietoja opiskelijan asiassa tarpeelliseksi katsomiltaan asiantuntijoita salassapitosäännösten estämättä. (OHL 1287/2013, 19 §.)

Opiskeluhoillon kirjaamiseen annetaan ohjeistus. Opiskeluhoillon kertomuksiin tulee kirjata yksilökohtaisen opiskeluhoillon järjestämiseksi ja toteuttamiseksi tarpeelliset tiedot. Sen li-

säksi opiskeluhoiltoa toteuttavat terveydenhuollon henkilöstö ja kuraattorit kirjaavat asiakaskertomuksiinsa yksilötapaamisissa kertyvät asiakastiedot. (OHL 1287/2013, 20-21 §.)

Yksilökohtaisen opiskeluhoiltoon kirjaukset muodostavat opiskeluhoiltorekisterin, jota koskevat rekisterinpitäjiä koskevat säännöt. Opiskelurekisteriin kertyvät tiedot ovat salassa pidettäviä, siten kuin viranomaistoiminnan julkisuudesta annetun lain (julkisuuslaki 621/1999) 24 §:ssä säädetään. Opiskeluhoiltoon tietoja ei saa luovuttaa ilman asianomaisen henkilön tai hänen laillisen edustajansa suostumusta tai tiedon luovuttamiseen oikeuttavaa lain säännöstä. Opiskelijan yksilökohtaisen opiskelijahuiltoon järjestämiseen ja toteuttamiseen osallistuvilla on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä opiskeluhoiltosta vastaavalle viranomaiselle sellaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä opiskeluhoiltoon järjestämiseksi ja toteuttamiseksi (23 §). (OHL 1287/2013, 22-23 §.)

Lopuksi lain neljännessä luvussa säädetään opiskeluhoiltoon valvonnasta ja ohjauksesta sekä siirtymäsäännöksistä (OHL 1287/2013, 24-28 §). Näitä säädöksiä ei kuitenkaan tässä yhteydessä tarkastella enempää.

4 Kuraattoritoiminnan tavoitteet ja toimintaympäristö

Koulukuraattorityö määritellään yleisesti koulun sosiaalityöksi, jossa keskeisenä tehtävänä on oppilaan hyvinvoinnin ja koulunkäynnin turvaaminen. Koulukuraattorin työtä määriteltäessä luonnehditaan sitä usein itsenäiseksi ja tekijänsä näköiseksi työksi. (Sipilä-Lähdekorpi 2004, 163.) Samaan aikaan työtä kuitenkin määrittävät erilaiset lainsäädännölliset vaatimukset, strategiset asiakirjat ja suunnitelmat sekä oppilaiden, vanhempien ja kouluyhteisön eri toimijoiden odotukset.

Koulukuraattoritoiminta Suomessa on suhteellisen uusi ammattinimike. Ensimmäiset koulukuraattorit Suomessa aloittivat työskentelynsä Helsingissä ja Kotkassa vuonna 1966 (Kurki, Nivala & Sipilä-Lähdekorpi 2006, 15). Koulukuraattoreiden ammatti ja tunnettuus on muuttunut vuosikymmenten saatossa siten, että tänä päivänä kuraattoritoiminta on lakisääteistä ja sillä on paikkansa sekä lastensuojelulaissa että perusopetuslaissa. Kauan odotettu oppilas- ja opiskelijahuiltolaki, joka määrittelee opiskeluhoiltoa ja näin osaltaan kuraattoritoimintaa tarkemmin, on astunut voimaan 1.8.2014. Laki tuo muutoksia oppilashuillon palveluiden järjestämiseen sekä tarkentaa ja kokoaa jo olemassa olevaa lain säädäntöä, kuten oppilas- ja opiskelijahuiltolakia valmisteleavassa hallituksen esityksessä (HE 67/2013) todetaan.

4.1 Opiskeluhoolto koulussa

Oppilas- ja opiskeluhoollon määrittelyssä käytetään monenlaisia käsitteitä. Puhutaan perusopetuslain ja opetussuunnitelman mukaisesta oppilashuollosta, jolla tarkoitetaan uuden lain mukaan opetuksen järjestämiseen liittyviä tukitoimia ja niiden suunnittelua, sekä opiskeluhouoltopalveluista, jolla taas tarkoitetaan oppilaan hyvinvointia ja terveyttä tukevia palveluita. Terminologia on sekava, ja esimerkiksi Kirkkonummen kunta käyttää termiä oppilashuolto opiskeluhoollon sijaan eri yhteyksissä lakimuutoksesta huolimatta. Tässä työssä termit toimivat toistensa synonyymeina, joskin pyrin noudattamaan em. jakoa perusopetuslain ja oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisesta toiminnasta.

Koulun oppilas- ja opiskeluhoollon tavoitteena on luoda lapselle ja nuorelle hyvinvoiva ja turvallinen oppimisympäristö. Oppimisen vaikeuksia tunnistamalla ja opiskelua tukemalla edistetään hyvinvointia. Opiskeluhoollon tärkeänä tehtävänä on myös koulun yhteisöllisyyden ja oppilaiden osallisuusmahdollisuuksien lisääminen. Lisäksi puhutaan yksilökohtaisesta opiskeluhoollosta, joilla tarkoitetaan lähinnä oppilaalle koulussa annettavaa kuraattoreiden, psykologien, terveydenhoitajien sekä monialaisten asiantuntijaryhmien tarjoamaa tukea. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 24-25; Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutos 2014, 1-4.)

Laadukasta opiskeluhooltoa on tärkeää arvioida säännöllisesti ja suunnitelmallisesti sekä tutkia sen vaikuttavuutta toimintatapojen kehittämiseksi (Laitinen & Hallantie 2011, 31). Oppilas- ja opiskeluhooltolaki edellyttää sitä, että opiskeluhooltotyö on suunnitelmallista ja sitä arvioidaan tietyin kriteerein (OHL 1287/2013, 12 §, 25 §). Palvelun saatavuuteen ja oppilaan ja huoltajan oikeuksiin on määritelty uusia vaatimuksia, jotka edellyttävät toimintatapojen uudelleen tarkastelua ja keskeisten työtehtävien uudelleenarviointia, sillä hyvin todennäköistä on, että resurssit eivät ole lisääntymässä.

Koulukuraattoritoiminta on osa opiskeluhoollon toimintaa. Kuraattorit työskentelevät koulussa opiskeluhouoltoryhmien jäseninä ja siten ovat osaltaan mukana kehittämässä koulun oppilas- ja opiskeluhooltoja sekä tarjoavat oppilaalle yksilökohtaista tukea psykososiaalisissa tuen tarpeissa. Opiskeluhoollolla nähdään olevan tärkeä rooli lasten ja nuorten hyvinvointipalveluja tarjoavassa palveluverkostossa ja se määritelläänkin lastensuojelulaissa (417/2007) osaksi ennaltaehkäisevän lastensuojelun palvelua. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy ja ennaltaehkäisevät toimet on nostettu yhteiskunnassa tärkeään rooliin, sillä lastensuojelun kustannukset ovat kasvaneet ja nuorten syrjäytyminen on lisääntynyt hälyttävästi, eikä tähän ole inhimillisesti eikä taloudellisesti varaa. Nykyisin myös ajatellaan, että lapsen ja nuoren palveluiden tulisi olla helposti saavutettavissa ja omissa kasvu- ja kehitysympäristöissä tarjolla (Wallin 2011,

49). Tähän opiskeluhuollon toimintaympäristö tarjoaa hyvät puitteet, sillä koko ikäluokka on toiminnan piirissä ja lapset ja nuoret viettävät suuren osan päivästänsä koulussa.

4.2 Kuraattoritoiminnan tavoitteet

Kuraattorityön yleisenä tavoitteena on oppilaan hyvinvoinnin edistäminen, jossa tulisi näkyä varhaisen tuen ja ennaltaehkäisevän työn ensisijaisuus. Todellisuudessa edelleen suurin osa työajasta kuitenkin menee korjaavaan työhön ja vastaavasti yhteisötason työ harvoin toteutuu siinä määrin, kuin olisi tavoitteiden mukaista (mm. Sipilä-Lähdekorpi 2004, 160; Kurki ym. 2006, 32; Oppimisen ja hyvinvoinnin tuki 2014, 3).

Kuraattorityö on monitasoista. Opiskeluhuollon kehittämistä tukevassa oppaassa (Laitinen & Hallantie 2011, 33-34) kuraattorityö on jaettu neljään keskeiseen työtehtäväalueeseen, jotka ovat yksilö- ja asiakastyö, työ kouluyhteisössä, verkosto- ja yhteistyö muiden lasten ja nuorten toimijoiden parissa sekä oppilashuollon, koulukuraattoritoiminnan ja oman ammattitaidon kehittäminen.

Yksilötasolla kuraattoritoiminta on yksilökohtaista oppilaille tarjottavaa psykososiaalista tukea ja ohjausta. Vanhempien ja perheiden kanssa tehtävä yhteistyö sekä vanhempien tukeminen ja ohjaus kasvatusasioissa liittyvät tähän läheisesti. Yksilökohtaisessa oppilastyössä onnistunut kohtaaminen on tilanne, jossa asiakas kokee tullessa kuulluksi ja luottamussuhde on lähtenyt rakentumaan siten, että asiakas kokee voivansa luottaa ja jakaa kokemuksiaan voidakseen tulla autetuksi. Keskustelu on kuraattorin keskeinen työmenetelmä ja siten vuorovaikutustaitojen merkitys korostuu kuraattorityössä. (Kurki ym. 2006, 20-23, 28.) Luottamusta ja asiakassuhdetta tulee rakentaa yhdessä työntekijän ja asiakkaan kanssa eikä se ole yksin kummankaan toteutettavissa. Asiakkaan osallisuus on aina läsnä toimivassa asiakassuhteessa. Oppilaan hyvinvointia tukee kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta.

Koulukuraattorin työ on myös yhteisötason työtä. Uudessa oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013) sekä Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004) todetaan, että oppilaan hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen tukeminen sekä yhteisöllisyyden ja osallisuuden tukeminen on yksi koulun perustehtäviä. Tämä tehtävä on koko henkilöstön vastuulla.

Kouluyhteisössä toiminta on keskeinen osa kuraattorin työtä. Kuraattori osallistuu koulun opiskeluhuoltoryhmän kokouksiin oman alansa eli sosiaalityön asiantuntijana ja konsultoi opettajia ja muita kouluyhteisön toimijoita tästä näkökulmasta. Kuraattorin tehtävänä kouluyhteisössä on myös osaltaan olla kehittämässä koulun oppilashuoltoa ja erityisesti sosiaalisia vaikutusmahdollisuuksia ja osallisuuden tukemista kouluyhteisössä. Myös kouluyhteisöön ja

sen toimintatapoihin ja asenteisiin vaikuttaminen ovat tärkeitä osa-alueita. (Sipilä-Lähdekorpi 2004, 163; Laitinen & Hallantie 2011, 34-35.)

Koulukuraattori toimii laajasti lasten- ja perheiden palveluita tarjoavissa yhteistyöverkostoissa, jolloin puhutaan verkostotyöstä. Kuraattori toimii ohjaavana ja lähettävänä tahona sekä yhteistyökumppanina lapsen, nuoren tai perheen tarvitessa esimerkiksi lastensuojelun, perheneuvolan tai psykiatrisen erikoissairaanhoidon tukea (Kurki ym. 2006, 25). Verkostotyössä myös verkostojen toimintaa koskevat yhteistyön ja salassapidon kysymykset ovat toimivan yhteistyön kannalta tärkeitä kysymyksiä ja kehitettäviä osa-alueita ja siten osa kuraattorin työtehtäviä (Laitinen & Hallantie 2011, 35-36).

Kuraattorin työssä tarvittavan ammattitaidon ylläpitäminen ja kehittäminen voidaan määritellä myös keskeiseksi toiminnan osa-alueeksi. Tämä tapahtuu osallistumalla aktiivisesti koulu- tuksiin ja työnohjauksiin, seuraamalla ajankohtaisia yhteiskunnallisia muutoksia ja niistä käytävää keskustelua sekä toimimalla vastuullisena ja eettisenä työntekijänä, refleктоimalla ja arvioimalla jatkuvasti omaa työtään ja sen onnistumista. (Laitinen & Hallantie 2011, 34.)

Koulukuraattorilla on laajalti tietoa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tilasta. Tämän tiedon esille tuominen on yksi tärkeä osa-alue, jolla voidaan vaikuttaa päättäjien tarvitsemaan tietoon resurssien jaossa ja palveluverkkoa arvioitaessa. (Kurki ym. 2006, 35.)

4.3 Kuraattorityö osana lasten- ja nuorten palvelujärjestelmää Kirkkonummella

Oppilashuoltotyö Kirkkonummella on sijoitettu organisaatioon osaksi sivistystoimen yhteisiä palveluita. Kuraattorit muodostavat kunnan oppilashuollon toimintayksikön yhdessä koulupsykologien kanssa. Kirkkonummen kunnan oppilashuollon suunnitelmassa (2013) ja Kirkkonummen kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2014-2017 liiteosan palvelukuvauksissa (2014) kuvataan visioita ja arvoja, joihin oppilashuoltotyössä Kirkkonummella pyritään.

Yleisenä oppilashuollon tavoitteena on tukea lapsen ja nuoren tasapainoista kasvua ja kehitystä ja edistää hänen oppimisvalmiuksiensa ja -tavoitteidensa toteutumista. Ensisijaisesti pyritään toimimaan ennaltaehkäisevästi, mutta tarvittaessa oppilashuolto puuttuu myös lasten ja nuorten ongelmiin. Kirkkonummella oppilashuollon yhteisenä tavoitteena koko kunnan alueella on yhdenmukaisten ja tasa-arvoisten oppilashuollollisten palveluiden saatavuus, yhtenäisten käytäntöjen luominen ja toiminnan kehittäminen yhteistyössä muiden lasten ja nuorten palveluita tarjoavien tahojen kanssa. (Oppilashuollon suunnitelma 2013, 8.)

Oppilashuollon suunnitelmassa määritellään kuraattorin työtä ja tavoitteita. Suunnitelman mukaan koulukuraattorityön tavoitteena on oppilaiden hyvinvoinnin, sosiaalisen kehityksen ja

koulunkäynnin tukeminen sekä koulu yhteisön hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön keinoin. Koulukuraattorityössä edistetään oppilaiden sosiaalista kasvua ja arjen sujumista, toimintakykyä ja vuorovaikutussuhteita. Työhön sisältyy sekä asiakastyötä oppilaiden ja perheiden kanssa, konsultaatiota että koulu yhteisön hyvinvoinnin edistämiseksi tehtyä yhteistyötä. Koulukuraattori tarkastelee sosiaalisia ilmiöitä kokonaisvaltaisesti yksilön, perheen, ryhmän ja koulu yhteisön tasolla. (Oppilashuollon suunnitelma 2013, 25.)

Lastensuojelulain mukaisessa Kirkkonummen kunnan lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelman (2014) liiteosassa tuodaan laajalti esille kunnan lasten, nuorten ja perheiden palveluita. Tässä moniammatillisesti ja usean hallinnon alan yhteistyönä laaditussa asiakirjassa oppilashuollon kehittämistavoitteiksi on asetettu yhteistyörakenteiden luominen ja toteuttaminen eri toimialojen kesken sekä oppilashuollon työn painopisteen siirtäminen korjaavasta ennaltaehkäisevään työhön kehittämällä työtapoja, menetelmiä ja rakenteita. Lisäksi pyritään edistämään moniammatillisen, eri hallintokuntien, organisaatioiden ja koulutusasteiden rajat ylittävää yhteistyötä palvelurakenteen toimivuutta arvioimalla. (Kirkkonummen kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2014-2017 2014, 26.)

5 Kuraattoritoimintaa ja opiskeluhoitoa kehittävä tutkimus

Kuraattoritoiminnan ja opiskeluhoitoa kehittämiseksi tarvitaan kattavaa tietoa tuen tarpeista ja kokemuksista avun saamisesta ja vaikuttavuudesta. Keskeinen osa asiantuntijatyön kehittämistä on myös niiden vaikuttavuuden osatekijöiden tiedostaminen, joilla tutkitusti on todettu olevan merkitystä hyvinvoinnin edistämisen kannalta. Wallin (2011, 11) toteaa kuraattorityön tutkimuksesta, että koulun sosiaalityötä on Suomessa tutkittu verrattain vähän. Määrä on lisääntymässä, mutta lisensiaatti- tai väitöstasoisia tutkimuksia on edelleen niukasti.

Seuraavassa esittelen lyhyesti joitakin opiskeluhoitoa ja kuraattoritoiminnasta tehtyjä tutkimuksia, sillä se auttaa ymmärtämään työn teoreettisia lähtökohtia ja toimintaympäristöä, jossa toimitaan osana lasten ja nuorten palvelujärjestelmää, sekä sitä, miksi opiskeluhoitolaki tarvittiin. Samalla luodaan katsaus sosiaalityön tutkimukseen, joka kertoo kuraattorin yksilökohtaiseen tukeen vaikuttavasta työstä.

Sipilä-Lähdekorpea voidaan kutsua koulukuraattorityön tutkimuksen uranuurtajaksi. Ensimmäisessä suomalaisesta kuraattorityöstä tehdyssä väitöstudiossa ”Hirveesti tekijänsä näköistä” (2004) hän kuvaa koulukuraattorityön monimuotoisuutta ja kuraattorityötä tekevien heterogeenisuutta suhteessa siihen, mikä työssä on keskeistä ja merkittävää. Riippuen koulujen ja oppilashuoltoryhmien määrästä, resursseista ja siitä, miten työ on asemoitunut suhteessa koulu yhteisöön, voi kuraattorin rooli olla hyvin erilainen. Tutkimus on toiminut hyvänä

perusteoksena sekä kuraattorityötä tekeville että niille, jotka kuraattoreiden kanssa toimivat, esimerkiksi koulujen ja oppilashuollon henkilöstölle että yhteistyökumppaneille.

Koulun sosiaalityötä on myös kuvattu perusteellisesti sosiaalipedagogiseen viitekehykseen asettaen teoksessa ”Sosiaalipedagoginen sosiaalityö koulussa” (Sipilä-Lähdekorpi 2006). Tässä teoksessa luodaan katsausta koulun sosiaalityön historiaan, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Teoksessa pyritään kriittiseen tarkasteluun siitä, mikä on koulukuraattorityön paikka koulussa, sekä haastetaan lukijat pohtimaan kasvatuksen ja kasvun tukemisen ydinkysymyksiä. Koulukuraattorina toimiville se pyrkii antamaan aineksia oman työn tarkoituksen ja muotojen arviointiin ja kehittämiseen.

Vismanen (2011) on tuottanut tutkimusraportin Helsingin kaupungin oppilashuollon odotuksista, toiveista ja arjen todellisuudesta. Tutkimus on kattava läpileikkaus Helsingin kaupungin oppilashuollon toteutumisesta. Tutkimuksessa on haastateltu koulun henkilöstöä, vanhempia ja oppilaita sekä yhteistyötahoja. Opettajat kokivat pystyvänsä riittävästi vastaamaan nuorten tarpeisiin ja toivoivat oppilashuoltohenkilöstöltä siihen enemmän tukea. Yhteistyökäytäntöjen toimivuutta haluttiin parantaa ja kouluihin toivottiin enemmän aikuisia opettajien lisäksi. Oppilashuoltohenkilöstön toivottiin näkyvän enemmän lasten ja nuorten arjessa. Kuraattoreiden ja psykologien suuri vaihtuvuus koettiin ongelmaksi, johon syyksi arvioitiin resurssien pienuus, mikä aiheuttaa kuormittumista. (Vismanen 2011, 121-128.)

Ahtolan väitöstutkimuksessa (2012) tutkittiin ennaltaehkäisevän ja yhteisöllisen opiskeluhuollon toteutumista, käytäntöjä ja vaikutuksia peruskoulussa. Tutkimuksen tuloksissa todetaan, että hyvinvointia edistäviä ja ennaltaehkäiseviä toimia kannattaa suunnata koko ikäluokalle ja niistä hyötyvät oppilaiden lisäksi myös opettajat. Rehtorin sitoutuminen ja tuki ennaltaehkäisevän toiminnan toteuttamisessa oli tärkeää. Aikuisten toiminnan merkitystä lasten hyvinvointiin korostettiin eli jos halutaan parantaa lasten hyvinvointia, kannattaa keskittyä siihen, mitä aikuiset tekevät. Myös ihmissuhde- ja tunnetaitojen kehittäminen nähtiin tärkeäksi koulun kasvatustehtäväksi.

Oppimisen ja hyvinvoinnin tuen toteutumisesta koulussa tehty tuore selvitys osoittaa, että opetussuunnitelmat ja tukijärjestelyt koulussa ovat edenneet hyvään suuntaan. Oppilashuoltotyön todetaan kehittyneen ennaltaehkäisevämmäksi, mutta oppilashuollon ja moniammatillisen yhteistyön tavoitteet painottuvat kuitenkin edelleen korjaavaan työhön ennaltaehkäisevän työn kustannuksella. Selvityksen mukaan kodin ja koulun yhteistyö näyttää toimivan hyvin ja huoltajat tulevat melko hyvin kuulluiksi ja osallisiksi. Oppilaiden osallisuus sen sijaan ei toteudu riittävästi heitä koskevissa tuen eri prosesseissa. (Oppimisen ja hyvinvoinnin tuki 2014.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) toteuttaa säännölliset koko maan kattavat nuorten hyvinvointia tarkastelevat tutkimukset yläkouluikäisille ja toisen asteen opiskelijoille. Nämä kouluterveyskyselyt tuottavat joka toinen vuosi tietoa yläkouluikäisten ja toisen asteen opiskelijoiden hyvinvoinnin tilasta ja kokemuksista valtakunnallisesti vertailukelpoista, mutta myös oppilaitoskohtaista tietoa (ks. www.thl.fi/kouluterveyskysely). Tutkimuksessa saadaan tietoa mm. siitä, miten kouluympäristöön liittyvät fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset tekijät koetaan sekä miten nuoret arvioivat opiskeluhuollon palveluiden saatavuutta. Tulosten pohjalta voidaan arvioida nuorten hyvinvoinnin tilaa, hyvinvointia uhkaavia ja huonontavien tekijöiden kehittymistä sekä kehittää hyvinvointipalveluita.

Aivan viimeaikaisista laajoista lasten hyvinvointia mittaavista tutkimuksista esittelen vielä juuri valmistumassa olevan Terveyden ja hyvinvointilaitoksen toteuttaman 5-luokkalaisten oppilaiden kouluviihtyvyyttä, vaikuttamismahdollisuuksia ja oppilashuollosta saamiaan kokemuksia mittaavaa tutkimusta, josta tässä vaiheessa on käytettävissä vasta yhteenvetotuloksia (Perälä, Halme, Kanste, Hietanen-Peltola, Huurre, Pelkonen, Peltola & Pihkala 2014). Tutkimuksen tuloksina todetaan, että pääosa oppilaista voi hyvin ja viihtyy koulussa. Kuitenkin pojat kokevat tyttöjä useammin, etteivät tule opettajien kanssa toimeen. Painopiste opiskeluhuollon toteuttamisessa on edelleen yksilökohtaisessa opiskeluhollossa. Oppilaiden ja vanhempien vaikutusmahdollisuuksia tulisi edelleen kehittää mm. opiskeluholllon suunnittelussa. Tulosten perusteella todetaan, että opiskeluhooltoon tarvitaan keinoja, joilla vahvistetaan yhteisöllisyyttä, tuetaan osallisuutta sekä edistetään huolten esiin tuomista ja tunnistamista. Myös vanhemmuuden tukea opiskeluhollossa tulisi kehittää edelleen, vaikka todetaan myös, että käyttöön otetut laajat terveystarkastukset ovat osoittautuneet tässäkin suhteessa hyödyllisiksi.

Koulukuraattoritoimintaa on ennen oppilas- ja opiskelijahuoltolakia määritelty mm. lastensuojelulaissa (417/2007 3a §, 9 §) ennaltaehkäisevänä ja lasten ja nuorten hyvinvointia edistävänä toimintana. Kuraattorityö voidaan määritellä myös koulun sosiaalityöksi, kuten Wallin (2011) määrittelee. Siksi seuraavassa tarkastellaan lyhyesti lastensuojelutyön vaikuttavuuden osatekijöitä, sillä näiden määritelmien mukaisesti kuraattoritoiminta on koulussa tapahtuvaa sosiaalityötä lasten ja perheiden tueksi ja silloin kuraattorin yksilökohtaisen työn toteutumiseen ja vaikuttavuuteen ovat sidoksissa samankaltaiset asiat kuin lastensuojelun sosiaalityössä.

Rousu (2007) on tehnyt väitöstutkimuksen tuloksellisuuden arvioinnista lastensuojelussa. Rousun mukaan asiakastyössä vuorovaikutuksen laatu ja ihmissuhteiden jatkuvuus ovat keskeisiä onnistumiseen tekijöitä. Yhdessä asiakkaan kanssa laadittu tavoitteellinen suunnitelma, tarpeeseen soveltuvat menetelmät sekä yhteinen arviointi olivat onnistumisen kannalta keskeistä. Koska lastensuojelussa työ on inhimillistä vuorovaikutustyötä, työn onnistumiseen vaikut-

tavat keskeisinä tekijöinä työn kuormitus, työolosuhteet ja työhyvinvointi. Lapset tarvitsevat korjaavia, turvallisia tunnekokemuksia, joihin tarvitaan työntekijän aikaa ja pysyvyyttä. Tuloksellisesta lastensuojelutyöstä voidaan puhua, kun organisaatio toimii asiakaslähtöisesti, osaaminen vastaa ajankohtaisia vaatimuksia ja toimintaprosessit edistävät asiakkaan voimavaistumista. Vaikuttavuuden kannalta keskeistä on se, että nimenomaan asiakas kokee elämänlaatunsa kohentuneen sekä lapsen ja nuoren kasvun riskiolosuhteet vähenevät. (Rousu 2007, 11,19.)

Suhonen (2007) on kuvannut myös Lastensuojelun tieto -hankkeessa kehitettyä vaikuttavuuden arviointia lastensuojelun sosiaalityön avohuollossa. Hankkeessa mm. lastensuojelutyöntekijät itse arvioivat työnsä vaikuttavuuden osatekijöitä. Keskeisiksi vaikuttavuutta lisääviksi tekijöiksi arvioitiin suunnitelmallinen työskentely, intensiivisen työskentelyn mahdollisuus ja seuranta, jotka mahdollistaa riittävä resursointi. On myös pohdittava, miten lapsi osallistetaan asioidensa suunnitteluun ja arviointiin osana asiakasprosessia.

6 Menetelmälliset valinnat ja niiden perustelut

Tässä tutkimuksessa tavoitteena on kehittää kuraattoritoimintaa ja opiskeluhoitoa uudistuvan lainsäädännön tavoitteiden suuntaisesti sekä ennakoida niitä haasteita ja mahdollisuuksia, joita uudistuva lainsäädäntö asettaa toimintaan. Sosiaalityön käytäntöä kehitettäessä perinteiseen tutkimukseen painottuva lähestymistapa ei välttämättä anna parhaiten vastauksia, sillä sosiaalinen todellisuus on usein ristiriitaista ja moniulotteista ja siten myös siitä saatava tieto moninäkökulmaista (Haverinen 2005, 112). Kun tavoitteena on toiminnan kehittäminen ja parempien käytäntöjen löytäminen, on lähestymistavaksi tutkimukseenkin syytä valita menetelmä, joka ottaa mukaan toimijat, jotka työtä tekevät.

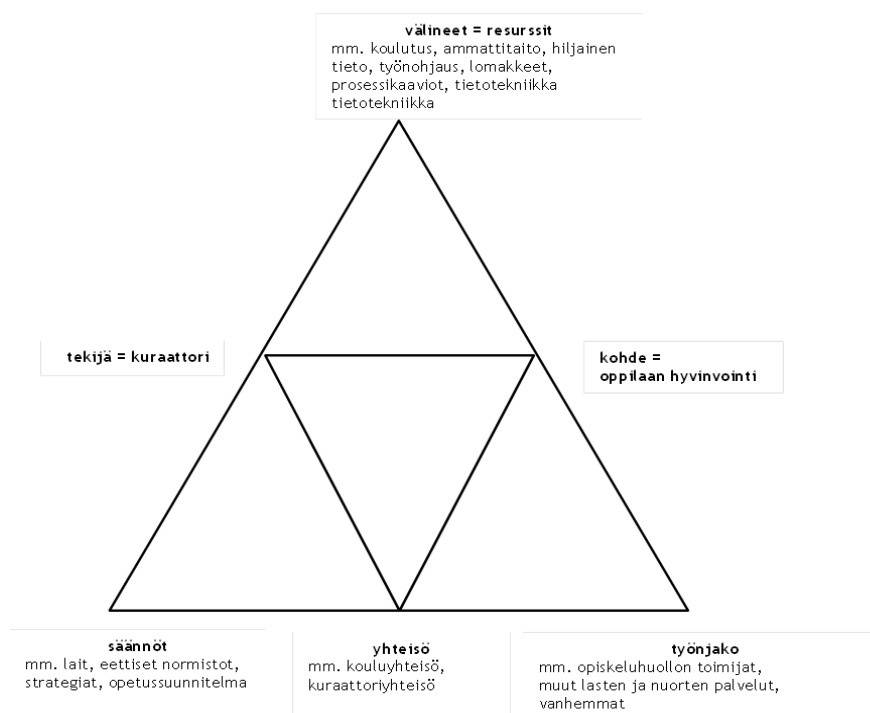
6.1 Työyhteisö kehittämistoiminnan subjektina

Kehittävällä työntutkimuksella tarkoitetaan toimintaa, jossa työtä tai organisaatiota lähdetään kehittämään analyttisesti ja samalla käytännönläheisesti. Työntekijä on subjekti ja toiminnan keskipiste. Perinteisesti tutkimustyön tavoitteena on ollut selvittää, kuinka asiat ovat, ja todistaa teorian pohjalta havaittua todellisuutta. Kehittävässä työntutkimuksessa ja tavoite on kuitenkin erilainen. Tutkimuksella tavoitellaan käytännön hyötyä ja käyttökelpoista arjen tietoa. Kehittämistoiminta tähtää muutokseen osallistamalla työntekijät tutkimaan, analysoimaan ja kehittämään omaa työtään niin, että he itse luovat paremmin toimivia välineitä työn suunnitteluun ja toteutukseen. (vrt. Engeström 2002, 36; Heikkinen 2008, 19.)

Tiimi- ja verkostopohjainen organisaatiomalli (Engeström 2002, 29, 32) mahdollistaa työyhteisössä toimintaa, jossa työyhteisö alkaa analysoida, ennakoida ja suunnitella toimintajärjes-

telmänsä kehitystä, kuten Kirkkonummella lain voimaan tullessa tapahtui. Kirkkonummen kuraattoreiden työyhteisöä voi Engeströmin määritelmään viitaten luonnehtia yhteisölliseksi ja itseohjautuvaksi työryhmäksi, jossa jokainen työntekijä ottaa vastuuta toiminnan kokonaisuudesta ja keskinäisestä auttamisesta, tukemisesta ja yhteistyön toimivuudesta.

Engeström on esittänyt kehittävää työn tutkimusta kuvatessaan kolmiomallin, joka kuvaa yksilön tekojen ja kollektiivin toiminnan välistä suhdetta työtoiminnassa ja jossa kaikki osatekijät ovat vuorovaikutuksessa keskenään (ks. Engeström 2002, 45, 47). Tässä kuvassa 1 Engeströmin mallia on muokattu siten, että se kuvaa kuraattoritoimintaa ja siihen vaikuttavia osatekijöitä. Samalla se antaa kokonaiskäsityksen siitä, mihin kehittämistoiminnalla vaikutetaan.

Kuva 1: Kuraattorityön toimintajärjestelmän kuvaus

6.2 Toimintatutkimus tutkimusstrategisena lähestymistapana

Tämä tutkimushanke voidaan asettaa toimintatutkimuksen viitekehykseen, joka on eräs sovel-
lus kehittävän työntutkimuksen alalta. Toimintatutkimus on yleisnimitys sellaiselle tutkimuk-
selle, jossa pyritään tuottamaan tietoa käytännön kehittämiseksi tai kehitetään itse käytän-
töä. Toimintatutkimus ei sinällään olekaan varsinainen tutkimusmenetelmä vaan enemminkin
tutkimusstrateginen lähestymistapa, jossa voidaan käyttää välineenä erilaisia tutkimus-
menetelmiä ja jossa ensisijaisena tavoitteena on tutkia ja kehittää ihmisten yhteistoimintaa.
(Heikkinen 2010, 214.)

Toimintatutkimusta kuvastaa sen prosessimaisuus, jossa liikkeelle lähdetään nykytilanteen analysoinnista. Tämän pohjalta lähdetään rakentamaan suunnitelmaa, jota tutkimuksen seuraavassa vaiheessa lähdetään kokeilemaan, arvioimaan ja muokkaamaan tarvittaessa uudelleen. Prosessia kuvataan usein spiraalimaisesti etenevänä toimintana, jolloin tutkimuksen eri vaiheet vuorottelevat jatkumona. Tutkimukseen osallistuvien vuorovaikutus, yhteisöllisyys ja reflektiivisyys omaa toimintaa kohtaan ovat prosessissa keskeisiä. (Heikkinen 2010, 219-226.)

Myös toimintatutkimuksen perusideana on ottaa mukaan ne toimijat, joita tutkimus koskettaa, sen täysivaltaisina jäseninä sekä pyrkii yhdessä tutkijan kanssa tai ohjaamana asetettuja päämääriä kohden. Tutkijan oma rooli toimintatutkimuksessa ei ole perinteiseen tutkimusasetelmaan verrattuna välttämättä objektiivinen tai ulkopuolinen, vaan tutkija voi olla hyvinkin työyhteisön jäsenenä ja toimijana osa tutkimusta. Tämä tutkijan täytyy vain itse huomioida analysoidessaan tuloksia ja arvioidessaan tutkimuksen luotettavuutta. (Eskola & Suoranta 1998, 128-130.) Joskus kyseenalaistetaan se, onko toimintatutkimus ylipäätään tutkimus ja miten se eroaa normaalista työn kehittämisestä, jota työntekijä muutoinkin tekee. Erona on se, että tutkimuksen tavoitteena on tuottaa uutta tietoa ja raportoida se julkisesti. (Heikkinen 2008, 30.)

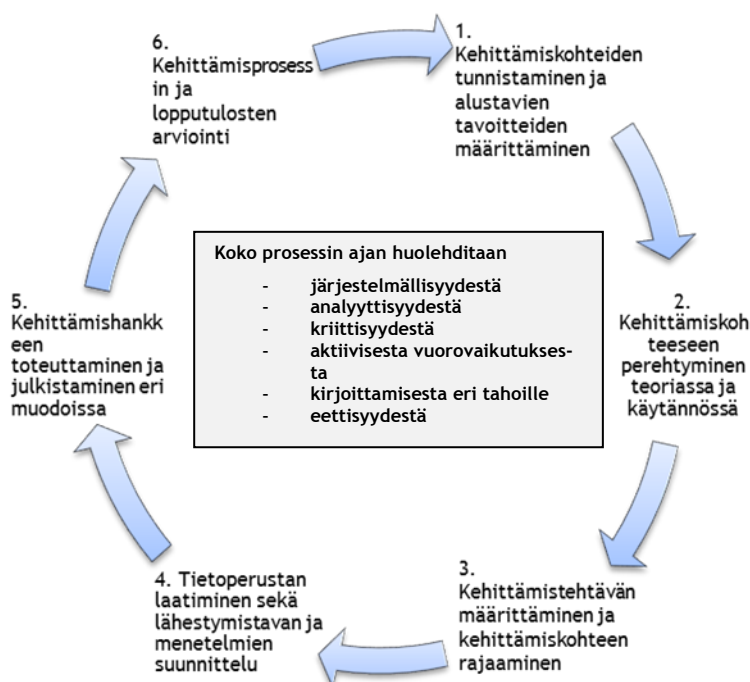
Lain uudistus toimi motivaatiotekijänä ja lähtökohtana kuraattoritoiminnan kehittämiseksi. Kehittämistyössä metodina on ollut pääasiassa vapaa tai puoliohjattu keskustelu, sillä Kirkkonummella toimivien kuraattoreiden työryhmää voidaan kuvata toiminnaltaan itseohjautuvaksi. Kehittämistyötä on toteutettu antamalla työryhmälle vapaus nostaa tarkasteluun niitä asioita lainuudistuksesta, jotka oman työn kannalta on koettu merkityksellisinä. Tutkimuksen näkökulma on käytännönläheinen. Pyrkimyksenä onkin ollut tuoda näkyväksi työyhteisön hiljaista tietoa (Vilka 2006, 32) ja ammatillista osaamista ja antaa tilaa reflektoinnille ja luoville ratkaisuille. Samalla tulee muistaa, että kuraattorit toimivat erilaisissa kouluyhteisöissä, jolloin kunkin koulun toimintakulttuuri vaikuttaa siihen, miten työtä voidaan tehdä.

Tutkimus ei siinä mielessä noudata perinteistä toimintatutkimuksen kaavaa, että toiminnan toteutus ja sen arviointi jää osin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimus käynnistyy toiminnan kehittämistarpeesta, jossa toimintaympäristön tuleva muutos on keskeinen motivaatiotekijä. Tämän jälkeen lähdetään ennakoimaan tulevaisuutta ja luomaan teoriassa toimintamalleja, joita päästään käytännön tasolla testaamaan vasta ajan kuluessa. Arviointi tapahtuu hiomalla toimintamalleja käytännössä, joita jaetaan edelleen tutkimusvaiheen jälkeen tulevissa kehittämiskokouksissa. Kokemusten perusteella toimintaa on tarkoitus edelleen kehittää.

7 Kuraattoriyön kehittämisen prosessi Kirkkonummella

Kehittämistyötä kuvataan usein prosessina, jossa erilaiset vaiheet seuraavat jatkumona toisiinsa. Toimintaa tarkastelemalla tutkimus ja kehittäminen jäsentyvät ja samalla varmistetaan, että kuhunkin vaiheeseen kuuluvat asiat on huomioitu, ja esimerkiksi kehittämistoiminnan tavoitteet on mietitty ennen menetelmien valintaa. (Ojasalo, Moilanen & Ritala 2009, 22.)

Tutkimuksellista kehittämisprosessia voidaan kuvata esimerkiksi kuvan 2 avulla (Ojasalo ym. 2009,22).

Kuva 2: Tutkimuksellisen kehittämistyön prosessi

Lähdimme toteuttamaan yhteistoiminnallista kehittämistoimintaa kuraattoreiden kesken, koska opiskeluhoito ja samassa yhteydessä kuraattoritoiminta olivat muutoshaasteessa uudistuvan lainsäädännön vuoksi. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain voimaatulo herätti huomaamaan, että toimintatapoja voi ja tulee kehittää vastaamaan uudistuvaa lainsäädäntöä ja samalla saavutetaan työyhteisössä uutta, joka lopulta heijastuu toiminnan kohteessa eli oppilaan hyvinvoinnissa (vrt. Kuva 1). Kehittämishanke voi luoda paikkoja keskustelulle ja mahdollisuuden arvioida toimintatapoja erilaisesta näkökulmasta, kehittää prosesseja toimivammiksi ja tehokkaammiksi ja aiempaa asiakaslähtöisemmiksi.

Seuraavissa luvuissa lähdän yksityiskohtaisemmin kuvaamaan kuraattorityön eri osa-alueiden, asiakastyön, koulu yhteistyön ja verkostoyhteistyön kehittämistavoitteita toiminnassa sekä kuvaamaan kehittämistoiminnan prosessia Kirkkonummella.

7.1 Asiakastyö kehittämisen kohteena

Oppilaskeskeisessä asiakastyössä mielenkiintoa herätti erityisesti se, miten uusi laki tulee muuttamaan toimintakäytänteitä ja kuraattorityön sisältöä. Lainlaatijoiden keskeisenä tavoitteena on ollut siirtää palveluiden painopistettä korjaavasta ennaltaehkäisevään suuntaan. Tätä tavoitetta kuraattorin toiminnassa voidaan lähteä tarkastelemaan esimerkiksi kysymällä, mikä työssä on ennaltaehkäisevää ja miten työn painopistettä kehitetään korjaavan työn painopisteestä ennaltaehkäisevämmäksi. Nykyisin kuraattorin työ on pääosin edelleen ns. tulipalojen sammuttamista. Toisiko uusi laki siihen muutosta vai voisiko se huonontaa tilannetta ja miksi näin tapahtuisi?

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa määritellään opiskeluhoitopalveluiden saavutettavuudesta, jonka mukaan oppilaalla on oikeus saada palvelua seitsemän päivän kuluessa siitä, kun tarve ilmaantuu ja akuutissa tilanteessa jo samana tai viimeistään seuraavana päivänä (OHL 1287/2013, 15 §). Kirkkonummella opiskeluhoitossa toimivat kuraattorit ja psykologit kokivat tässä kohdassa olevan asiakastyön suurimman haasteen ja muutoksen tarpeen toimintakäytänteissä uudistuvan lain mukaisiksi. Tätä työryhmässä oli jo yhteisesti ennen kehittämishankkeen aloittamista pohdittu.

Kuraattorin asiakastyön prosessia Kirkkonummella ei ole toistaiseksi kuvattu. Tämän tutkimustyön yhtenä tavoitteena oli siten myös laatia malli, jossa kuraattorin asiakastyö prosessina kuvataan. Jokaisen asiakkaan palveluprosessit ovat yksilöllisiä, joskin ammattieettisesti toimiessaan noudattaa yksittäinen työntekijä tiettyjä peruseriaatteita asiakastyötä toteuttaessaan. Tähän asiakasprosessiin sisältyy mm. osallisuus omassa asiakassuhteessa, kuulluksi tulemisen oikeus, oikeus saada tukea, työntekijän vaitiolovelvollisuus, yhteistyö lapsen ja nuoren perheen ja tukiverkoston kanssa sekä yleisemmällä tasolla työntekijän suunnitelmallinen ja refleктоiva työote (vrt. Rousu 2007; Suhonen 2007). Kehittämistoiminnan yhtenä tavoitteena on ollut pohtia yhteisesti sitä, miten asiakastyötä toteutetaan ja miten sitä voi kehittää. Keskeisiä kysymyksiä uuden lain hengen mukaisesti toimittaessa on, miten oppilaan ja vanhempien osallisuus sekä toiminnan suunnitelmallisuus näkyy prosesseissa ja miten toiminnan vaikuttavuutta tai onnistumista arvioidaan.

7.2 Työ kouluyhteisössä kehittämisen kohteena

Kuraattorityön yhtenä tärkeänä osa-alueena on toiminta kouluyhteisössä ja sen kehittäminen. Tällöin merkityksellistä on myös pysähtyä pohtimaan, miten kuraattorit itse määrittävät rooliansa kouluyhteisössä ja millä keinoilla kuraattori voi koulun oppilashuollossa toimiessaan edistää oppilaan ja tämän huoltajien osallisuutta kaikessa oppilaan hyvinvointiin ja koulunkäyntiin liittyvässä päätöksenteossa ja muussa toiminnassa.

Opiskeluhooltoryhmien toimintatapoihin uusi laki on tuonut tarkemmin säätelyä siitä, miten opiskeluhoitoa koulussa tulee toteuttaa. Aikaisemmin koulujen oppilashuoltoryhmissä Kirkkonummella on ollut tapana käydä kaikki luokat ”haravoimalla” läpi kouluvuoden aikana siten, että opettaja on tullut oppilashuoltoryhmään kertomaan luokkansa oppilaiden tilanteista ja mahdollisista huolenaiheista. Sama ryhmä on käsitellyt sekä opetuksen järjestämiseen että oppilaan hyvinvointiin liittyviä kysymyksiä. Näissä luokkakohtaisissa kokouksissa koulusta riippuen on ollut erilaisia tapoja ottaa huoltaja mukaan. Tavallinen tapa on ollut se, että opettaja ottaa yhteyttä ennen luokkansa käsittelyä oppilaiden huoltajiin ja pyytää heiltä lupaa puhua lapsen asiasta kokouksessa, kun taas joissakin kouluissa on ollut tapana lukuvuoden alussa vain informoida huoltajia siitä, että lapsen asioista tullaan puhumaan luokkakohtaisissa kokouksissa. Sen lisäksi opettaja on voinut varata ns. akuuttiajan, jos hänellä on huolta oppilaan tilanteesta. Tällöin ennen kokousta huoltajalta on pyydetty lupa keskustella oppilaan asiasta moniammatillisessa työryhmässä ja halutessaan huoltajan on ollut mahdollista osallistua kokoukseen. Näistä kokouksista on tehty oppilashuollon pöytäkirja.

Uuden lain mukaan näin ei jatkossa voisi toimia, vaan koulun oppilas- ja opiskeluhoollon toiminta tulee organisoida uudella tavalla. Heiliön (2014) mukaan koulun sisällä tulevaisuudessa tulisi toimia kolme erilaista oppilaiden asioita ja kouluyhteisön toimintaa käsittelevää foorumia. Entisen muotoisella moniammatillisesti toimivalla opiskeluhooltoryhmällä olisi tehtävänä koulun yhteisöllisestä toimintakulttuurista vastaaminen ja erilaisten suunnitelmien laadinta ja arviointi. Lisäksi koulussa voisi toimia perusopetuslain ja opetussuunnitelman mukaisesta oppilashuollosta vastaava ryhmä, jonka tehtävänä olisi huolehtia pedagogisista suunnitelmista, tuesta ja niiden toteutumisesta. Oppilaan hyvinvoinnin tai terveyden ollessa huolen kohteena, tulisi koota tarvittaessa oppilaan ja perheen tueksi ja heidän suostumuksellaan monialainen asiantuntijaryhmä, joka mieltäisi yhdessä oppilaan ja huoltajan kanssa, mitä tukitoimia tarvitaan ja autetaan näiden saamisessa. Tämän ryhmän toiminnassa salassapitosäännökset siitä, mitä tietoa ja kenelle voi antaa, ovat erityisen tiukat ja kaikkeen tiedonsiirtoon tarvitaan tällöin asianomaisen lupa.

Uusista toimintatavoista tulee sopia koulu yhteisön sisällä, mutta myös kunnan oppilashuollon kuraattoreiden ja psykologien kehittämät yhteiset linjaukset ovat viemässä muutosta eteenpäin. Tarvitaan myös kuntakohtaisia linjauksia ja lomakkeita.

7.3 Verkostoyhteistyön kehittäminen

Palvelujärjestelmän pirstaleisuus on huolenaiheena yleisesti julkisen sektorin palvelujärjestelmässä. Kirkkonummen kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa vuosille 2014-17 todetaan painopistealueeksi mm. palvelurakenteen toimivuuden tarkastelu ja yhteistyökäytänteiden parantaminen eri hallintokuntien kesken erityisesti erityistä tukea tarvitsevien lasten palveluiden järjestämisessä. Kuraattori on usein tärkeä yhteistyökumppani muille lasten ja nuorten palveluissa toimiville, viettäväthän lapset ja nuoret suuren osan ajastaan koulujärjestelmän piirissä.

Toimivaa yhteistyötä, prosesseja ja rakenteita kehitetään yhdessä muiden lasten ja nuorten palveluissa toimivien tahojen kanssa, minkä tuloksena tavoitellaan yhteistyötä kuvaavaa toimintakaavaa sekä palvelujärjestelmää kuvaavaa palveluverkkokarttaa. Tästä on valmistumassa myös opinnäytetyö, jonka pohjalta voi arvioida jatkokehittämisen tarvetta. Tämänkin kehittämistoiminnan aikana on kehitetty rinnalla hallintokuntia ylittävää yhteistyötä lasten ja nuorten palveluissa ja opiskeluhuollon toteuttamisessa.

7.4 Kehittämistoiminnan kuvaus

Lain voimaan tuleminen sai kuraattoreissa aikaan halun käynnistää oman työn kehittämisen, koska tiedostettiin, että uuden lain mukana totuttuja työtapoja tulisi tarkistaa ja toisaalta lain henki, jossa nostetaan ennaltaehkäisevä ja yhteisöllinen opiskeluhoito keskeisempään asemaan, innosti pohtimaan, mitä se tarkoittaisi kuraattorin toiminnassa. Samaan aikaan olin suunnittelemassa omaa tutkimustyötäni, joten esittelin alustavan suunnitelman tutkimuksesta työryhmälle ja esimiehelle. Pyysin samalla heiltä lupaa dokumentoida kehittämisprosessia ja suostumusta osallistua tähän tutkimukseen.

Koulupsykologit ja -kuraattorit Kirkkonummella toimivat kouluilla läheisesti yhteistyössä, osin työpareina kouluilla ja myös kunnan organisaatorakenne tukee yhteisiä toimintalinjauksia. Siksi kehittämistyötä toteutettiin sekä kuraattoreiden omissa ammattikokouksissa että yhdessä koulupsykologien kanssa, jolloin päästiin yhteisiin ajattelu- ja toimintatapoihin. Kouluterveydenhoitajat eivät ole olleet mukana tässä kehittämisprosessissa, vaikka on muistettava, että opiskeluhoitolaki määrittelee osin myös heidän toimintaansa.

Kuraattorit kokoontuvat säännöllisesti kaksi kertaa kuukaudessa oman ammattiryhmän kesken. Lisäksi tapaamisia yhdessä koulupsykologien kanssa on kerran kuukaudessa. Yhteistyömalleja on pyritty kehittämään muiden lasten ja nuorten palveluita tarjoavien verkostojen kanssa yhdessä. Kirkkonummen kuraattorit ovat myös verkostoituneet muiden Länsi-Uusimaan kuraattoreiden kanssa ja tapaavat muutaman kerran vuodessa. Näiden lisäksi osallistutaan säännölliseen ryhmätyönohjaukseen ja ammattitaitoa vahvistaviin koulutuksiin. Kaikissa näissä yhteyksissä oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanoa ja sen vaikutusta kuraattorityöhön on pohdittu tutkimushankkeen aikana.

7.4.1 Lain voimaan tulon valmistautuminen

Tutkimushanketta esitellessäni toin esiin alustavan tavoitteen kehittää prosessikuvauksia ja vaikuttavuutta kuvaavaa mittaristoa sekä ennaltaehkäisevän työn käsitteen avaamista kuraattorin toiminnassa. Työntekijöiden tarve oli kuitenkin erilainen. Alkuvaiheessa keskityttiin lakiuudistuksen vaatimiin muutoksiin asiakastyössä, lähinnä siihen, miten aikarajoja pystyttiin tulevaisuudessa noudattamaan, eikä muita toiminnan muutostarpeita vielä pohdittu.

Kirkkonummen kunnan kaikki koulukuraattorit ja -psykologit osallistuivat Aluehallintoviraston järjestämään koulutukseen keväällä 2014, jossa Sosiaali- ja terveysministeriön sekä Opetusministeriön virkamiehet ja lain laatijat esittelivät oppilas- ja opiskeluhuoltolain sisältöä. Koulutustilaisuudessa tulevaa lakia avattiin ja saatiin soveltamisohjeita, joita kunnissa ja kouluissa tulisi alkaa miettiä. Aikarajojen lisäksi koulutuksessa heräsi uusia kysymyksiä ja oivalluksia tulevan lakimuutoksen vaikutuksista toimintaan. Opiskeluhuollon toteuttamiseen koulussa laki antaa aiempaa tarkempaa määrittelyä oppilaan ja huoltajan oikeuksista sekä kirjaamisesta. Koulun toiminnassa tulee pyrkiä yhteisöllisiin ja ennaltaehkäiseviin toimintatapoihin ja tähän tulee opiskeluhuollossakin keskittyä aikaisemman korjaavan ja yksilökeskeisen työn sijaan enemmän. Koulutuksen sisältö herätti monia tunteita, lähinnä tyrmistyneitä ja vihaisiakin. Moni kuulija koki kouluttajien aliarvioivan oppilashuollon työntekijöiden ammattieettisyyttä kouluttajien tuodessa esiin sitä, että aikaisemmat oppilashuollon toimijoiden toimintatavat olisivat loukanneet salassapitoa ja yksilön tietosuojaa.

Kehittämistyötä jatkettiin kevään aikana kuraattoreiden ammattiryhmäkokouksissa, joita pidettiin kaksi kokonaista päivää. Näissä kokouksissa kävimme läpi lainsäädäntöä pykälä pykälältä keskustellen ja purkaen auki sitä, mitä kullakin lainkohdalla ymmärrettiin tarkoitetavan ja miten se vaikuttaisi jatkossa kuraattorin työhön. Kuraattorit osallistuivat työn sisällöistä käytyyn keskusteluun aktiivisesti ja monipuolisesti mielipiteitä ja kokemuksia vaihtaen. Näistä keskusteluista kirjasin tutkimuspäiväkirjaan muistiinpanoja ja kirjoitin edelleen muistiot, jotka toimivat samalla tutkimusaineistona. Kehittämiskokousten ohella kuraattoreilla oli ryhmä-

työnohjaus, jossa kevään aikana edelleen mietittiin, miten opiskeluhoitolaki vaikuttaisi kuraattorin työn sisältöihin.

Kehittämiskokousten pohjalta laadimme mallin, jota esittelimme ehdotuksena kuraattoreiden ja psykologien yhteisessä kehittämispäivässä koko työryhmälle kuntatason malliksi siitä, millaisella rakenteella opiskeluhoitoryhmät kouluissa voisivat tulevaisuudessa toimia. Tässä mallissa esikuvana käytimme hyväksi koettua yhden koulun jo nykyisin toimivaa opiskeluhoito-organisoitumista, jonka kaltaista nyt ehdotimme kunnan yhteiseksi toimintamalliksi. Kuraattorit ja psykologit hyväksyivät tämän mallin. Tarkoituksena oli, että se kirjattaisiin myös toimintatavaksi kunnan opetussuunnitelmaan, jonka pohjalta koulut voisivat laatia koulukoh- taisen toimintamallin oman opiskeluhoitotyön toteuttamiseksi. Koska kuitenkin kesä ja lomat alkoivat, ei ennen lukuvuoden alkua ja lain voimaantuloa saatu mallia hyväksyttyksi kouluilla ja rehtoreilla.

Kehittämispäivien jälkeen kuraattorit vielä vastasivat henkilökohtaisesti kyselyyni, mikä samalla toimi kuraattoreille itselleen reflektoinnin ja yhteenvedon tukena siitä, mitä kehittämiskokouksista oli jäänyt ajatuksia. Tutkimusta ajatellen sen tarkoituksena oli saada aineistoa siitä, miten kuraattorit olivat mieltäneet oman tehtävänsä kouluyhteisössä, sekä selvittää mitä haasteita työn toteuttamisessa koettiin eri toimintaympäristöissä, sekä tarkentaa ja antaa mahdollisuus henkilökohtaisempaan arviointiin lakiuudistuksen vaikutuksista omaan työhön kuin ryhmässä keskustellen oli mahdollista.

7.4.2 Kehittämistyön jatkuminen lain ollessa voimassa

Uusi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) astui voimaan 1.8.2014. Syyslukukausi kouluissa käynnistyi joitakin päiviä myöhemmin. Kesän aikana lakiuudistuksen valmistelu kunnassa ei ollut edennyt. Kehittämiskokouksissa tuotettujen keskustelujen ja ideoiden pohjalta työstettiin samaan aikaan erillisen työryhmän toteuttamana Kirkkonummen kunnan opetus- suunnitelmaa, mikä opiskeluhoito-osalta lain voimaantulon vuoksi tuli uudistaa, sekä ohjeita ja lomakkeita toiminnan toteuttamisen tueksi.

Vuonna 2014 Kirkkonummen kunnassa lomautettiin lähes koko henkilöstö, mikä vaikutti erityisesti esimies- ja kehittämistyöhön. Toimintaohjeita ja lomakkeita koulujen opiskeluhoito- työn tueksi ei saatu valmiiksi ennen lain voimaantuloa, minkä vuoksi joissakin kouluissa toimintaa jatkettiin vanhan lain ja käytäntöjen mukaisesti eikä toimintatapoja uudistettu vastaamaan uuden lain henkeä ennen kunnan yhteisiä ohjeita.

Kuraattorit ja psykologit kuitenkin kokivat velvollisuudekseen lähteä toimimaan uuden lain mukaisesti heti alusta lähtien myös koulun opiskeluhoitotyössä, sillä ammattieettinen vastuu

on vahva, ja koettiin, että lakia, joka on voimassa, tulee pyrkiä noudattamaan, vaikka soveltamisohjeet vielä puuttuisivat. Siksi psykologit ja kuraattorit viestivät kouluille heti alkuun, että jatkossa ilman huoltajien lupaa ja tietoa ei opiskeluhollossa käsiteltäisi muita kuin pedagogisia asioita ja kaikkiin muihin asioihin tulisi olla etukäteen pyydetty lupa. Konsultointia tarjottiin myös, mikäli esimerkiksi opettaja olisi epävarma siitä, miten tulisi toimia.

Oppilashuollon keskinäisissä kokouksissa vaihdettiin kokemuksia ja tuotiin esiin, miten eri kouluissa lakia oli lähdetty toteuttamaan. Käytännöt kunnan sisällä olivat hyvin erilaisia. Osassa kouluista opiskeluryhmät työstivät aktiivisesti oman koulun tapaa toimia opiskeluhollossa. Joissakin kouluissa jäätiin odottamaan kuntakohtaisia linjauksia eikä koulun omaa toimintatapaa lähdetty itsenäisesti kehittämään, koska oli ristiriitaisia ajatuksia ja jonkin asteista vastustustakin siitä, miten uutta lakia tulisi tulkita ja miten opiskeluhollossa tulisi käytännössä toimia. Vain pieni osa rehtoreista, terveydenhoitajista, erityisopettajista ja opettajista oli tutustunut lain sisältöön, ja koettiin siksi, että ennen toimintatapojen uudistamista tulisi saada lisää koulutusta ja yhteistä kuntatason ohjausta.

Uudessa laissa säädellään aikaisempaa tarkemmin mm. dokumentoinnista, salassapito- ja yhteistyökäytännöistä sekä suunnitelmallisuudesta. Tämä kaikki vaati uudenlaisia lomakkeita ja kirjaamiskäytänteitä, jotka siis toistaiseksi puuttuivat. Opetussuunnitelmaa valmisteleva työryhmä työsti samalla uusia lomakkeita ja prosessimalleja koulun opiskeluholtoa varten. Näiden valmistelussa kuraattorit ja psykologit olivat mukana mm. kommentoimalla ja ehdottamalla muutoksia ehdotettuihin malleihin, ennen kuin ne otettiin kunnassa käyttöön. Lomakkeet saatiin valmiiksi noin puolitoista kuukautta lain voimaan tulon jälkeen, mutta niiden käyttöönotto olisi vaatinut koulutusta ja tarkempaa ohjeistusta kaikille opiskeluhollossa työskenteleville.

Oppilashuollon kuraattorit ja psykologit tapasivat syyskauden alussa verkostoyhteistyön kehittämisen teemalla lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalihoitajia. Tässä tapaamisessa yhtenä teemana olivat opiskeluholtolain mukaiset verkostoyhteistyön käytänteet. Työskenteley koettiin antoisaksi, ja molempien hallintokuntien työntekijät osallistuivat ja kehittivät työn sisältöä aktiivisesti yhdessä.

Muutamia viikkoja myöhemmin Kirkkonummella järjestettiin myös Länsi-Uudenmaan kuraattoreiden yhteistyökokous. Tässä kokouksessa jaettiin kokemuksia ja ideoita, joita eri kunnissa oli kehitetty lakiuudistuksen innoittamana tai velvoittamana. Yleinen kokemus kunnissa oli, että lain mukaiset käytänteet olivat vasta kehitteillä. Opiskeluhollossa toteuttamistavat koulu yhteisössä olivat kuitenkin useimmissa kunnissa samankaltaisia kuin ne tavat, joilla Kirkkonummellakin oli jo tähän mennessä suunniteltu jatkossa toimittavan. Se vahvisti sitä, että suuntaus omassa kehitystyössä oli oikea. Päivästä kertyi hyviä ideoita toteutettavaksi. Yhden

kuraattorin esittelemä malli sosiaalisen median käytöstä koulun yhteisöllisessä toiminnassa oli erityisen kiinnostava, samoin se, miten oppilaita ja vanhempia on mahdollistettu osallistumaan opetussuunnitelman yhteiseen kehittämiseen. Päivän viesti olikin kaikille kuraattoritoimijoille, että kannattaa lähteä rohkeasti kokeilemaan uudenlaista tekemistä. Se on mahdollista, kun saadaan johdon tuki toiminnalle.

Seuraavaksi kuraattorit osallistuivat THL:n järjestämään koulutukseen, jonka tarkoituksena oli tukea kunnissa tapahtuvaa lain toimeenpanotyötä. Koulutuksessa kerrottiin mm. esimerkkejä siitä, millä tavoilla yksilökohtaista ja yhteisöllistä työtä voidaan toteuttaa sekä perusteltiin lain tarpeellisuutta ja muutoksen tarvetta aikaisempiin toimintatapoihin. Päivien aikana tuotiin myös esille oppilaiden kokemuksia opiskeluhollosta ja tämän myötä vahvistui käsitys, että kuraattorityön näkyvyyttä oppilaiden ja opiskelijoiden suuntaan tulee kehittää. Lain tavoite yhteisöllisten toimintatapojen kehittämisestä nousi keskiöön tämän koulutuksen ansiosta, ja se asetettiin yhdeksi Kirkkonummen kuraattoreiden toiminnan kehittämistavoitteeksi jatkossa.

Tutkimushankkeen viimeisenä vaiheena lähdin kehittämään prosessimallia, jolla kuvattaisiin kuraattorin asiakastyötä ja joka tulevaisuudessa helpottaisi työn esittelyä ja jäsentäisi kuraattorin työn suunnittelua. Esittelin mallin muille kuraattoreille ja pyysin malliin mahdollisia korjauksia ja lisäyksiä. Prosessikaavio, joka näin saatiin luotua, esitellään liitteessä 4.

Lokakuussa pidettiin yhteinen opetussuunnitelmaseminaari oppilashuollon kuraattoreiden ja psykologien, rehtoreiden ja esimiesten kanssa. Tässä seminaarissa linjattiin ensimmäisen kerran yhteisesti kunnan opiskeluhollo toimintatapoja. Seminaari koettiin hyödylliseksi yhteistyön kannalta ja yhteisiä keskustelutilaisuuksia toivottiin jatkettavan tulevaisuudessa. Yhteisten toimintamallien linjaaminen tukee jatkossa koulujen opiskeluhollo työn kehittämistä.

8 Tutkimusaineiston hankinta ja analyysi

Tutkimusmetodologinen lähtökohta on ilmiötä kuvaava, jolloin voidaan puhua kvalitatiivisesta eli laadullisesta tutkimuksesta. Usein tutkimus jaetaan kerättävän aineiston perusteella joko kvalitatiiviseen tai kvantitatiiviseen, mutta joko voidaan tehdä myös tutkittavan ilmiön perusteella, jolloin aineisto, joka tutkimuksen aikana hankitaan ja käsitellään, voi siitä huolimatta sisältää sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia osioita. (Eskola & Suoranta 1998, 13-15.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston hankinta keskittyy tavallisesti pieneen otantaan, joka pyritään analysoimaan tehokkaasti. Tällöin tieteellisyyden mittarina ei ole määrä vaan laatu ja kattavuus. Aineiston hankintaa ohjaa harkinnanvaraisuus, joka tutkijan tulee perustella.

(Eskola & Suoranta 1998, 18.) Ilmiötä kuvaava aineisto pyritään hankkimaan tutkimusongelman kannalta riittävän kattavasti.

Laadulliselle tutkimusotteelle on tyypillistä se, että tutkimuksen aineisto on pelkistetyimmillään ilmiösultaan tekstiä, esim. haastattelut ja havainnoinnit. Tutkimussuunnitelma laadullisessa tutkimuksessa usein elää tutkimuksen mukana. Aineisto saattaa tuottaa uusia kysymyksiä, koska aineistoa analysoidaan ja tulkitaan koko prosessin ajan. Tutkittavien osallisuus on tavallista tutkimuksen aikana. Tutkija työskentelee usein kentällä, mikä saattaa asettaa hänet monien eettisten kysymysten eteen. Samalla tutkijalla on toiminnassaan erilaista vapautta kuin kurinalaisessa kvantitatiivisessa tutkimuksessa. (Eskola & Suoranta 1998, 15-21.)

Toimintatutkimuksessa tutkijan kenttätööhön tutkimusprosessin aikana sisältyy tutkimukseen osallistujien työskentelyn seuraamista ja havaitun esiin tuomista ja refleктоimista tasavertaisesti ja yhdessä heidän kanssaan. Tutkijan roolina on ajoittain innostaa toimijoita mukaan, motivoida heitä, toisinaan vetäytyä sivuun ja keskittyä havainnoimaan. Tutkijan tehtävänä on myös kuunnella, kysellä, ihmetellä ja aktivoida toimintaa. Hänen tulee kyetä rajaamaan tutkimusalueita ja pyrkiä osin seuraamaan ulkopuolisena, tarkastelemaan toimintaa kriittisesti ja ohjaamaan tutkimusta tavoitteen suuntaisesti. (Heikkinen, Huttunen, Kakkori & Tynjälä 2008, 101-103.)

Toimintatutkimuksen toteuttamiseen sisältyy tavallisesti kokouksia, yhteistä tekemistä ja suunnittelua, joita tutkija koko ajan havainnoi ja dokumentoi. Toiminnan onnistumiseksi tutkijan tulee pyrkiä saavuttamaan luottamuksellinen suhde tutkimukseen osallistuvien toimijoiden kanssa, sillä muuten aineiston kerääminen ja kenttätö voi käydä vaikeaksi, jopa mahdottomaksi. Samalla tutkijan tulee tasapainotella läheisyyden ja vetäytymisen välillä pystyäkseen arvioimaan tutkimustaan kriittisesti ja neutraalisti. Tutkijan oma rooli voi olla ristiriitainenkin suhteessa tutkimukseen ja tutkittaviin, mutta tämä tutkijan itse on refleктоitava ja kuvattava tutkimusraportissaan. (Heikkinen ym. 2008, 101-103.)

Toimintatutkimuksessa aineiston kuvaileminen, luokittelu, analyysi ja tulkinta kulkevat usein myös lomittain. Tutkija rakentaa kokonaiskuvaa ilmiöstä, etsii säännönmukaisuuksia, luokittelee samankaltaisuuksia ja tulkitsee niitä. (Heikkinen ym. 2008, 107-108.)

8.1 Tutkimusaineiston kerääminen

Toimintatutkimuksen aineistonkeruuta kuvaa usein triangulaatio, eli tutkimusaineistoa kerätään monilla eri tavoilla ja eri toimijoilta. Aineisto voi olla laadullista ja osin myös määrällistä. Tavallisia toimintatutkimuksen aineiston keruumenetelmiä ovat osallistuva havainnointi, havainnoinnin pohjalta kirjoitettu tutkimuspäiväkirja ja erilaiset haastattelut. Aineistoa voi

myös olla esimerkiksi työryhmien muistiot, kokouspöytäkirjat tai muut kirjalliset tuotokset. (Heikkinen ym. 2008, 104-105.)

Tässä tutkimuksessa aineiston keräämistä ovat ohjanneet kuraattorityön sekä uudistuvan lain-säädännön tavoitteet, joihin tutkimuskysymysten avulla pyritään löytämään vastauksia aineis-tosta. Tutkimusalue on sangen laaja ja monimuotoinen, ja siksi kerättävää aineistoakin on tarvittu monista eri lähteistä.

Aineistoa, joka tässä tutkimuksessa on tuotettu, voi kuvata laadulliseksi. Määrällistä aineistoa on kuraattorin työalueen kuvauksessa ajankäytön jakautumisesta eri työn osa-alueisiin. Nekin ovat pikemminkin arvioita kuin varsinaisia tarkkoja lukumääräisiä tietoja. Kuraattoritoiminnan kvantitatiivinen kuvaaminen on havaittu jo aikaisemmin hyvin vaikeaksi tehtäväksi eikä se kerro toiminnasta oikeastaan mitään.

Keskeinen osan tutkimusaineistosta muodostuu tutkimuspäiväkirjan muistiinpanoista, joita olen kerännyt eri tilanteissa, joissa lakiuudistusta on käsitelty. Tutkimuspäiväkirjan lisäksi ai-neisto muodostuu kokouksista laadituista muistioista, joissa on laadittu yhteenvetoa esiin-tuoduista aiheista ja sovituista toimenpiteistä. Sen lisäksi kuraattorit vastasivat lomake-kyselyyn, jossa jokaiselle vastaajalle tarjoutui vielä mahdollisuus tuoda esiin omia yksilöllisiä näkemyksiään ja ajatuksiaan yhteisen kehittämisen ja keskusteluiden ohella.

8.1.1 Osallistuva havainnointi

Havainnointi on tieteellisen tutkimuksen perusmetodi, jolla pyritään ihmisten toimintaa tark-kailemalla selvittämään, mitä ihmisten toiminnassa todella tapahtuu. Havainnoinnin avulla voidaan saada tietoa mm. yksilöiden, ryhmien tai organisaatioiden toiminnasta ja käyttäyty-misestä luonnollisessa ympäristössä ilman keinotekoisia koeasetelmia. Havainnointimenetel-miä on useita, ja mm. havaintojen keruun systemaattisuus ja jäsentely sekä tutkijan osallis-tumisen aste havainnoitavaan toimintaan voivat vaihdella. Tutkijan rooli voi vaihdella, ja se voi olla yhteisön ulkopuolista tai yhteisössä mukana olevaa ja sen toimintaan vaikuttavaa. Osallistuvasta havainnoinnista puhutaan, kun tutkija osallistuu tutkimuskohteensa toimintaan yhdessä sen jäsenten kanssa tietyn ajanjakson ajan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 212-214; Vilka 2006, 32, 37.)

Ammatillinen toiminta ja siihen sisältyvä tieto, taito ja sivistys opitaan soveltamalla ammatil-lista tietoa käytännössä. Tätä voidaan kutsua hiljaiseksi tiedoksi, jolla tarkoitetaan tietoa, jo-ka on hankittu aistimalla, harjaantumalla ja kokemalla. Tätä tutkija pyrkii tuomaan näkyväksi havainnoinnin keinolla, sillä hiljaisen tiedon havaitseminen on mahdollista vasta, kun tutki-muskohteeseen pääsee sisälle. (Vilka 2006, 44-45.)

Tässä tutkimuksessa havainnoinnin menetelmää voidaan kutsua osallistuvaksi havainnoinniksi. Tutkijan roolina on ollut osallistua yhteisön jäsenenä itse toimintaan, mutta samalla havainnoida muun yhteisön toimintaa ja tallentaa havaintoja systemaattisesti sekä analysoida niistä saatua tietoa. (Eskola & Suoranta 1998, 99-100.)

Havainnoijana roolini on ollut kaksijaksoinen. Tutkimuksen aikana olen osallistunut kokouksissa aktiivisesti mukaan keskusteluihin ja kehittämistyöhön yhtenä työryhmän jäsenenä tuoden mukana omaa osaamistani ja kokemustani tutkimuksen käyttöön. Varsinaisia kehittämiskokouksia, joissa lakia on käsitelty, pidettiin yhdeksän kertaa tutkimusprosessin aikana. Neljä kokouksista oli kuraattoreiden omia ammattiryhmäkokouksia ja kaksi kokousta pidettiin yhdessä koulupsykologien kanssa. Yhden kerran lakiuudistuksen vaikutuksia käsiteltiin yhdessä muiden Länsi-Uudenmaan kuraattoreiden kanssa ja kerran Kirkkonummen lastensuojelun yhteistyökokouksessa. Kerran lain vaikutuksia opetussuunnitelmiin pohdittiin yhdessä rehtoreiden ja esimiesten kanssa. Lakiin liittyviä kokemuksia ja tunnelmia tuotiin esiin muissakin tilanteissa, jolloin kuraattorit olivat koolla, esimerkiksi työhohjaukset olivat tällaisia tilanteita. Myös lakiin liittyvät koulutustilaisuudet ovat havaintoaineistossa mukana, sillä näissä käytiin keskusteluita lain tulkinnasta. Kaikissa näissä tilanteissa olen pyrkinyt havainnoimaan ja kirjaamaan muistiin keskusteluita, mielipiteitä ja esille nousseita kysymyksiä, silloin kun se on ollut tutkimuksen kannalta keskeistä, sekä olen myös itse nostanut eri tilanteissa esille asioita, jotka ovat herättäneet kysymyksiä tutkijana ja työn kehittäjänä.

8.1.2 Tutkimuspäiväkirja

Toimintatutkimus on menetelmä, jossa tutkija työskentelee kentällä pitkään, kerää havaintoja ja tallettaa niitä. Tietoa saadaan erilaisissa tilanteissa havainnoimalla, keskustelemalla, kyselemällä, ja toimintaa suunnitellaan tämän pohjalta. Saatua aineistoa on vaikea tallentaa muulla tavoin, kuin että tutkija tai osallistujat kirjaavat muistiinpanoja päiväkirjaan. Päiväkirjaan kootaan kenttätapahtumien lisäksi tietoa tutkimuksen edistymisestä ja tunnelmista sekä vaikutelmia, palautetta, kysymyksiä, tiivistelmiä ja yhteenvetoja sekä omaa toimintaa koskevia havaintoja ja hämmennyksen aiheita. (Heikkinen ym. 2008, 106-107.)

Muistiinpanot voidaan kirjata jo kentällä ollessa, mutta tavallisempi tapa on yrittää painaa tapahtumat mieleen mahdollisimman hyvin ja kirjata ne päiväkirjaan heti kun mahdollista. Oivalluksia voi kuitenkin tulla myös kenttätutkimuksen ulkopuolella, joten tutkijalla on hyvä olla tutkimuspäiväkirja tai sanelukone aina saatavilla, jotta ajatukset voi kirjata heti tuoreeltaan. (Heikkinen ym. 2008, 107-108.)

Tutkimuspäiväkirjaan olen tallentanut käytyä keskustelua mahdollisimman tarkasti pyrkimällä kirjaamaan keskeiset asiat, joita on tuotu esiin, sekä lisäksi tunnelmia ja ilmapiiriä. Tutkimuspäiväkirjaan kertyi tutkimuksen aikana materiaalia marraskuusta 2013 lähtien lokakuuhun 2014. Merkintöjä tänä aikana tein 15 kertaa. Muistiinpanot ovat pääosin kokousten aikana kirjattuja. Osan päiväkirjamerkinnoistä olen kirjannut myös kokousmuistioiksi, silloin kun kokouksen suunnitelmallisena aiheena on ollut opiskeluhoitolain toimeenpanoa koskevat kysymykset. Sanelukonetta tai videointia en ole tallentamiseen käyttänyt, sillä kehittämistilanteet ovat olleet välillä hyvin spontaaneita eikä sanelukone olisi ollut aina saavutettavissa. Kynä ja paperi sen sijaan on yleensä ollut helposti saatavilla. Nauhuri voi myös tyrehdyttää keskustelua. Lisäksi kehittämistyö on tapahtunut pääasiassa ryhmätyöskentelyinä, jolloin sanelukoneesta saatava materiaali olisi ollut todennäköisesti heikkolaatuista ja vaikeasti tulkittavaa.

8.1.3 Kysely

Kysely on yksi tapa hankkia aineistoa määrättyltä joukolta. Kyselylomakkeilla voidaan kerätä tietoa niin tosiasioista, toiminnasta, käyttäytymisestä kuin arvoista, asenteista tai uskomuksista. Kysely voidaan toteuttaa laajallekin joukolle esimerkiksi postittamalla tai verkkokyselynä tai se voidaan toteuttaa henkilökohtaisena kyselynä, jossa tutkija itse toimittaa kyselyn vastaajalle ja varmistuu sen takaisin saamisesta. Kyselyn etuna voidaan pitää sitä, että se on tehokas tapa hankkia aineistoa laajaltakin tutkimusjoukolta. Tutkimukseen osallistuvalla vastaajalla menetelmä antaa mahdollisuuden vastata kyselyyn itselleen sopivimpana aikana ja tilaisuuden mieltä vastauksiaan esimerkiksi haastattelua tarkemmin. (Hirsjärvi ym. 2009, 196-198.)

Kyselyä suunniteltaessa tutkijan on tärkeä paneutua huolellisesti itse kyselylomakkeen suunnitteluun. Lomakkeen tulisi olla helposti täytettävä ja ulkoasultaan huolellinen. Kysymykset voivat olla monivalintakysymyksiä tai avoimia. Avoimet kysymykset antavat vastaajalle mahdollisuuden sanoa, mitä todella asiasta on mieltä, kun monivalintakysymykset saattavat kahlita ja rajata vastauksia. Toisaalta avoimien kysymysten tuottama aineisto on kirjavampaa, tulosten analysointi ja tulkinta työläämpää ja usein vastaajallekin enemmän paneutumista vaativaa. (Hirsjärvi ym. 198-204.)

Lomakekyselyn (liite 1) valitsin aineiston hankintamenetelmäksi siksi, että halusin saada tarkennettua yksittäisten kuraattoreiden ajatuksia erityisesti heidän työnkuvastaan sekä lakiin kohdistuvista odotuksista ja uhkatekijöistä, joita heidän mielessään liikkui ennen lain voimaan tuloa. Kirjallisella vastausmahdollisuudella halusin antaa vastaajalle mahdollisuuden pohtia vastauksiaan ja samalla mahdollisuuden pysähtyä ja reflektoida omaa toimintaansa ja ajatuksiaan kuraattorin työstä. Kysely toteutettiin kesällä siinä vaiheessa, kun lakiuudistusta oli yh-

teisesti käsitelty jo useita kertoja ja halusin kuulla, miten sitä tämän jälkeen oli itsenäisesti työstetty.

Kysymykset on suunniteltu teoriataustan viitoittamalla rakenteella. Kysymykset on jaettu kuraattoritoiminnan keskeisten osa-alueiden tavoin asiakastyön, kouluyhteisö- ja opiskeluhoitotyön sekä kehittämistoiminnan kategorioihin sekä omana kategorianaan uuden lain ennakoivat vaikutukset toimintaan. Samalla on huomioitu näiden kategorioiden sisään tutkimuskysymysten kannalta kiinnostavan aineiston saaminen.

Kysymykset olivat pääosin avoimia kysymyksiä. Valitsin tämän tavan, koska havaitsin lomaketta suunnitellessa, että luokitelluilla monivalintakysymyksillä on vaikea kuvata kuraattorityön monimuotoisuutta tai kehittämistavoitteita. Avoimet kysymykset mahdollistivat kuvaavia vastauksia.

Laatimani lomakkeen lähetin sähköpostitse Kirkkonummella toimiville kuraattoreille, joita työskentelee itseni lisäksi viisi suomenkielisessä ja kaksi ruotsinkielisessä oppilashuollossa. Kirkkonummella toimijat on jaettu kielen perusteella eri organisaatioihin ja myös jotkin toimintakäytänteet saattavat olla erilaisia. Tätä mahdollista eroa halusin tarkastella vastauksissa.

Kaikki kuraattorit vastasivat kyselyyn. Yksi lomake oli vastattu vain osittain, mutta kaikissa muissa vastauksissa oli kaikkiin kysymyksiin pyritty vastaamaan. Vastaukset olivat osin aika suppeita, mikä johtunee siitä, että samoja kysymyksiä oli käsitelty kokouksissa aiemmin ja vastaajat saattoivat kokea kysymykset toistoina aikaisempiin keskusteluihin viitaten. Aikaisempaa havaintomateriaalia kysely kuitenkin vahvisti ja tarkensi. Tulosten kannalta kysely toi lisää aineistoa lähinnä siihen, miten eri tavoin oppilashuoltoryhmien toimintatavat ja ajankäyttö ovat rakentuneet eri kouluilla sekä miten kuraattori mieltää omaa rooliaan kouluyhteisössä.

8.1.4 Benchmarking eli vertailukehittäminen

Benchmarking on menetelmä, jossa omaa toimintaa pyritään kehittämään vertaamalla ja oppimalla toisten organisaatioiden tavoista toimia (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 163).

Kirkkonummella kuraattorit ovat jo vuosia tehneet yhteistyötä muiden Länsi-Uudellamaalla toimivien kuraattoreiden kanssa. Koska lakiuudistus herätti paljon kysymyksiä ja tulkintaa, oli avartavaa verrata kokemuksia muiden kuntien kuraattoreiden kanssa siitä, miten eri kunnissa lain säädöksiä oli tulkittu ja lähdetty toteuttamaan käytäntöön, sekä samalla oppia, miten omaa toimintaa voisi edelleen kehittää.

Syksyllä lain oltua voimassa reilun kuukauden pidettiin yhteinen tapaaminen, jossa keskusteltiin lakiuudistuksen tiimoilta heränneistä kysymyksistä kokemuksia vaihtaen ja tietoa jakamalla. Teemat ja kysymykset, joita päivän aikana käsiteltiin, esitellään liitteessä 2 tarkemmin. Dokumentoin tämän keskustelun tutkimuspäiväkirjaan sekä laadin käydystä keskustelusta muistion, jonka lähetin kokoukseen osallistuneiden kuntien kuraattoreille.

8.2 Aineiston analyysi

Laadullinen tutkimusanalyysi voidaan jakaa Tuomen & Sarajärven (2013, 99) mukaan aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan tai teorialähtöiseen analyysiin. Erot näiden analyysimuotojen välillä liittyvät siihen, miten teoria ohjaa tutkittavan ilmiön hankintaa, analyysia ja raportointia. Pääperiaate kuitenkin on, että analyysitavaksi valitaan sellainen tapa, joka tuo parhaiten vastauksen tutkimusongelmaan (Hirsjärvi ym. 2009, 224).

Perusanalyysimenetelmä, jota lähes aina laadullisessa tutkimuksessa voidaan käyttää, on sisällönanalyysi. Analyysin toteuttaminen voidaan jakaa tällöin vaiheisiin, esimerkiksi seuraavan Syrjäläisen (2004, ks. Metsämuuronen 2008, 50) kaavion mukaisesti: 1) Tutkijan herkistyminen, joka edellyttää oman aineiston perin pohjaista tuntemista sekä keskeisten käsitteiden haltuunottoa teoreettisen kirjallisuuden avulla 2) Aineiston sisäistäminen ja teoretisointi 3) Aineiston karkea luokittelu keskeisiin luokkiin tai teemoihin 4) Tutkimustehtävän ja käsitteiden täsmennys 5) Ilmiöiden esiintymistiheyden toteaminen, poikkeusten toteaminen ja uusi luokittelu 6) Saatujen luokkien puoltaminen ja horjuttaminen 7) Johtopäätökset ja tulkinta.

Syrjäläisen kaaviossa kuvataan aineiston analyysia, jota tapahtuu koko tutkimuksen ajan, jopa niin, että tutkimustehtävä ja kysymykset täsmentyvät vasta aineiston mukana. Tällainen vaiheistus toteutui omassa tutkimustyössäni, sillä esimerkiksi tutkimuskysymykset löysivät viimeisen muotonsa vasta kehittämisprosessin aikana kerättyä aineistoa analysoidessani ja seuraavan vaiheen suunnittelu ja täsmennys on perustunut aikaisempiin havaintoihin tai aineistosta heränneisiin uusiin kysymyksiin ja tarkennuksiin.

Tätä tutkimusta on toteutettu em. jaotteluun viitaten teoriaohjaavan analyysin viitekehyksessä. Teoriatausta, johon tämä tutkimus perustuu, sisältää kuraattoritoimintaa ohjaavia tavoitteita, suunnitelmia ja strategioita ja lainsäädäntöä sekä kuraattorityön, opiskeluhuollon ja lastensuojelun vaikuttavuuden tutkimustietoa. Teoriaohjaavalla analyysillä tarkoitetaan sitä, että tutkimuksessa on teoreettisia kytkentöjä, mutta ne eivät pohjaa suoraan teoriaan tai teoria voi toimia apuna analyysin tekemisessä. Analyysista voidaan tunnistaa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava vaan ennemminkin uusia ajatuksia etsivä. Päätelyn logiikkana toimii abduktiivinen päättely, jolloin ajatteluprosessissa

vaihtelevat valmiit mallit ja aineistolähtöisyys, joita yhdistellään toisiinsa. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa edetään aineiston ehdoilla eli teoria ohjaa sitä, mitä aineistosta haetaan, ns. aineiston yläluokittelua, mutta aineiston sisältö ohjaa ns. alaluokittelua, ja nämä yhdistetään johtopäätöksiä tehtäessä. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 96-97, 117-118).

Kerättyä aineistoa analysoitaessa, oli havaittavissa tulosten toistuvuutta tiedonhankintamene-
telmistä riippumatta. Jaoin aineistoa teemoihin, joita teoriataustan, jo aiemmin kerätyn ai-
neiston ja tutkimuskysymysten kautta nousi. Esimerkkejä teemoista olivat mm. yksilökohtai-
nen asiakastyö ja toiminta koulu yhteisössä esimerkiksi ajankäytön jakaantumisen näkökulmas-
ta, kuraattorityön haasteet ja mahdollisuudet eri toimintaympäristöissä tai oman työn kehittä-
mistarpeet. Luokittelua toteutin etsimällä yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia vastauksista
suhteessa kuraattorin toimintaympäristöön, oppilasmäärään tai koulujen määrään. Tuloksia
analysoidessani olen luokitellut ilmiöiden esiintyvyyttä myös määrällisesti, vaikka on todetta-
va, että tutkimustehtävän kannalta määrälliset tulokset eivät olleet välttämättä kiinnostavia,
vaan yksittäisetkin kommentit saattoivat tuoda esiin tärkeää tietoa. Kuraattorin työ on hyvin
erilaista riippuen toimintaympäristöstä, missä hän toimii, ja siksi esiintyvyyden tiheys kuvaa
sitä, onko ilmiö yhteinen kokemus, mutta ei sen tärkeyttä tai merkityksellisyyttä toiminnassa.

Kuraattoritoiminnan kuvauksessa tuodaan esille toiminta-alueita, asiakaspohjaa ja niihin ver-
raten kuraattorityön monitasoisten tavoitteiden toteuttamismahdollisuuksia. Analysoidessani
kyselylomakkeita kiinnitin huomiota mm. siihen, onko ennaltaehkäisevän työn toteutumiseen
tai vaikutusmahdollisuuksiin koulu yhteisössä merkitystä esimerkiksi sillä, miten laaja on ku-
raattorin työalue tai asiakaspohja.

Kuraattoritoiminnan haasteita ja kehittämistarpeita kuvatessani olen yhdistänyt luokittele-
malla näitä yhteisten teemojen alle. Samoin olen toiminut lakiuudistukseen liitettyjen uhkien
ja haasteiden sekä vastaavasti mahdollisuuksien ja vahvuuksien kategorioihin.

Kehittämistoiminnassa työyhteisössä on lakia tarkastelemalla yhteisesti päädytty keskeisiin
kehittämistoimintaa edellyttäviin toimintaprosesseihin ja niihin pyritty löytämään ratkaisuja.
Nämä on nostettu tuloksissa esille.

9 Tulokset

Tuloksissa analysoidaan aineistoa tutkimuskysymysten näkökulmasta. Aineisto koostuu kehittä-
miskokousten tutkimuspäiväkirjan merkinnöistä, kokousmuistioista ja kyselylomakkeiden
vastauksista. Tuloksissa sitaatein esitetyt kohdat ovat muuta aineistoa selittäviä suoria lainauksia
kuraattoreiden kyselylomakkeiden vastauksista. Yksi vastaajista vastasi kysymyksiin osin

ruotsin kielellä, mutta nämä olen kääntänyt suomenkielisiksi vastauksiksi, jotta vastaajan henkilöllisyys ei olisi tästä pääteltävissä.

9.1 Kuraattorin työn ja toimintaympäristön kuvaus

Kirkkonummella yhdellä kuraattorilla on vastuullaan vaihdellen yhdestä kuuteen kouluyhteisöä ja tyypillisesti kahdesta kolmeen. Yhden kuraattorin vastuualueen oppilasmäärä vaihtelee 550-1100 välillä, ja on keskimäärin n. 700 oppilasta. Keskimääräiset luvut ovat siis lähellä valtakunnallisia suosituksia, vaikka osalla työntekijöistä suositukset ylittyvätkin. Oppilasmäärän ylittyessä tavoitellusta suuresti on kuitenkin kouluyhteisöjen määrä tyypillisesti pienempi.

Oppilashuoltoryhmän moniammatillisessa työryhmässä kuraattori työskenteli viikoittain tavallisesti kaksi tai kolme kertaa ja työaika tähän kului keskimäärin 2,5-6 tuntia viikossa tai noin viidesosa työajasta. Tässä oli kuitenkin eroavaisuuksia koulujen välillä melko paljon.

Yksilökohtaista asiakastyötä kuraattorit arvioivat olevan keskimäärin 50-70 % työajasta ja yhteisöllistä työskentelyä n. 10-30 %. Yksilöllistä vaihtelua oli koulujen ja oppilasmäärien tavoin suuresti.

Yksilökohtaisen asiakastyön toteutumista tarkasteltiin arvioimalla, miten nopeasti oppilas on tavallisesti saanut ajan kuraattorille ennen lain voimaan tuloa ja miten kuraattori toimii, jos kyseessä on nopeaa puuttumista vaativa tilanne sekä miten hän arvioi tilanteen muuttuvan uuden lain myötä. Kysyin myös, miten kuraattori arvioi pystyvänsä toteuttamaan suunnitelmallista ja reflektointia työskentelytapaa.

Vastauksissa oli yksilöllisiä eroja. Osa kuraattoreista arvioi oppilaan saavan tavallisesti ajan 2-3 viikon kuluessa pyynnöstä, mutta osa vastaajista koki pystyvänsä vastaamaan lain määrittelemään seitsemän päivän määräaikaan ajan antamisessa jo ennen lainsäädäntöä. Jos työntekijällä oli vastuullaan useampi kouluyhteisö tai suuri määrä yläkoululaisia, akuutit tarpeet usein vaikeuttivat suunnitelmallisen työn toteuttamista ja arviointia.

Yhteisötason työtä koulussa kuraattorit arvioivat mm. kuvaamalla, mitä kuraattorin työ kouluyhteisössä sisältää. Yksilöllisiä painotuksia oli, mutta yhteisesti voi todeta, että kuraattorin työ on vaihtelevaa ja sisältää kaikilla työntekijöillä yksilökohtaista opiskeluhoitotyötä, jota ovat esimerkiksi yksilölliset oppilaan tukitapaamiset, perhetapaamiset, verkostoneuvottelut sekä oppilaan ja opettajan ohjaaminen. Lisäksi kuraattorin työhön kouluyhteisössä sisältyy yhteistyötä muiden opiskeluhoitotoimijoiden kanssa, luokkatyöskentelyä, ryhmätyöskentelyä jonkin teeman ympärillä, opiskeluhoitotoiminnan ja kouluyhteisön kehittämistä, luokkiin tutustumis-

ta, osallistumista koulun tapahtumiin, yhteisöllisyyden lisäämistä sekä verkostoyhteistyötä muiden toimijoiden kanssa.

Opiskeluhoitoryhmien toimintaa pyydettiin kuvaamaan mm. arvioimalla, miten paljon aikaa oppilashuoltoryhmissä käytetään erilaisiin kouluyhteisöä koskevien asioiden käsittelyyn. Kuraattorit ilmoittivat ajankäytön jakaantumisen kolmella eri sektorilla, jotka ovat oppilaiden ja kouluyhteisön hyvinvoinnin edistäminen, oppilaiden ongelmakäyttäytyminen ja opetuksen järjestämiseen liittyvät kysymykset. Näissäkin vastauksissa oli suuria koulukohtaisia eroja. Osa oppilashuoltoryhmistä käytti arviolta 30-50 % ajastaan yhteisön hyvinvointia edistäviin asioihin, osa vain n. 10 %. Oppilaiden ongelmakäyttäytymiseen osa oppilashuoltoryhmistä käytti yli puolet (60 %) kokoontumisajastaan, jossakin yhteisössä vain n. 5 %. Samoin opetuksen järjestämiseen liittyvät kysymykset työllistivät vaihdellen 10-40 % kokousajoista.

Kyselyssä pyysin kuraattoreita pohtimaan sitä, mikä omasta mielestä on kuraattorin tärkein tehtävä. Vastauksissa tuli esille vahvasti se, että oppilaan, lapsen ja nuoren hyvinvointi ja toisaalta kouluyhteisön ilmapiiriin ja asenteisiin vaikuttaminen oppilasmuutokseksi mielletään keskeisiksi tehtäviksi, kuten seuraavista vastauksista on todettavissa.

”Opiskelijan tukeminen sekä kouluyhteisön kehittäminen opiskelijamyönteiseksi”

”Auttaa oppilasta ja perhettä erilaisissa haasteissa yhteistyössä koulun kanssa”

”Oppilaan hyvinvoinnista huolehtiminen, asioiden kanssa oikeasti oleminen ja vakavasti ottaminen”

”Olla läsnä ja saatavilla oppilaille, kulkea rinnalla elämässä”

”Tukea, neuvoa ja ohjata oppilaita, vanhempia ja kouluhenkilöstöä psykososiaalisissa ongelmissa ja tarvittaessa ohjata heitä muihin palveluihin”

”Oppilaan yksilöllisen ja koko kouluyhteisön hyvinvoinnin edistäminen koulusosiaalisen keinoin, oppilaan ”asianajajana” toimiminen suhteessa kouluun ja perheisiin”

”Oppilaan edun puolesta työskentely. Kuraattorin on kyettävä kuuntelemaan, kehuaan, kannustamaan ja kiittämään, olla läsnä ja käytettävissä. On myös hyvä muistaa huolehtia omasta voinnistaan ja työkyvystään”

Uusien ja vaikuttavien toimintamallien kehittämisessä kuin myös asiakastyön kehittämisessä koettiin tärkeäksi tueksi ammattiryhmän yhteiset säännölliset kokoukset ja työnohjaus sekä mahdollisuus osallistua koulutuksiin. Myös yhteistyö lähikuntien kuraattoreiden kanssa koettiin tärkeäksi toimintamuodoksi. Näistä kertovat esimerkiksi seuraavat kommentit:

”Käymme paljon rakentavaa ja avointa keskustelua. Haluaisin säilyttää sen.”

”Yhteistyössä kuraattoreiden kanssa, myös muiden kuntien kuraattoreiden.”
 ”Kuraattorien yhteisillä työryhmätapaamisilla ja työnohjauksilla sekä tarpeenmukaisesti koulutuksiin osallistamalla.”

9.2 Kuraattorityön kehittämistarpeet

Kehittämiskokouksissa useaan kertaan tulivat esiin huolet ja haasteet siitä, miten kuraattorityötä toteutetaan ja miten resurssit riittävät uuden lain hengen ja tavoitteiden mukaiseen toimintaan. Myös lomakekyselyssä olin kiinnostunut siitä, miten yksittäinen kuraattori kokee kuraattorityön kehittämishaasteet suhteessa omaan työalueeseensa.

Suurimpina haasteina kuraattorit kokivat työn toteuttamisessa olevan riittävän ajan ja asianmukaisten työskentelyolosuhteiden puutteet. Myös oppilaan motivaation puute avun vastaanottamiseen voi asettaa haasteita työskentelylle. Ajan puute johtuu siitä, että kouluyhteisöjä on liian monia ja oppilasmäärät ovat suuria. Työskentelytiloja ei ole aina tarvittaessa saatavilla, koska ne jaetaan useiden työntekijöiden kesken ja siten vain tietynä viikonpäivänä käytettävissä joillakin kouluilla. Tulevaisuudessa oma ajankäyttö tulee suunnitella aiempaa tarkemmin, jotta on mahdollista vastata määräaikoihin. Näistä haasteista kertovat esimerkiksi seuraavat kommentit:

”On mietittävä resurssi uudelleen. Asiakkaita on otettava vähemmän, jotta aikarajoissa pysytään.”

”Osalla liian suuret alueet ja osalla työhuoneiden riittämättömyys.”

”Osalla oppilaista motivaation puute. Vaikeudet joskus ovat niin suuret, että niitä on vaikea ratkaista oppilashuollossa.”

Kuraattorit arvioivat tarvittavan muutoksia niissä käytänteissä, joiden perusteella asiakkuudet alkavat jatkossa, miten opiskeluhoolto kouluissa toimii, sekä miten oppilas ja vanhemmat ovat mukana omassa asiassaan. Opettajan vastuu ottaa huoli puheeksi suoraan oppilaan ja vanhemman kanssa kasvaa. Se, miten kuraattori voisi tässä opettajaa paremmin tukea, on pohdinnan paikka.

”Eniten laki varmaan vaikuttaa siihen, kuinka asiakkuudet alkavat ja kuinka saan tiedon tukea tarvitsevasta asiakkaasta.”

Moni kuraattori ilmoitti vastauksissaan, että suunnitelmalliselle ja reflektoilivalle työskentelylle ei ole ollut riittävästi aikaa, mutta tätä osa-aluetta tulisi omassa työskentelyssä juuri kehittää.

”Välillä on. Mutta yleensä on vaikea ehtiä. Ainoa tapa muuttaa asiaa on hoitaa vähemmän ei-niin-akuutteja asioita.”

”Jatkuvasti kehitettävä asia.”

Lain yhtenä päätavoitteena on oppilashuollollisen työn painopisteen muuttuminen ennaltaehkäiseväksi korjaavan työn sijaan (HE 67/2013). Kysyin kuraattoreilta, mikä työssä on heidän mielestä ennaltaehkäisevää toimintaa. Vastausten mukaan ennaltaehkäiseväksi työksi kuraattorit mieltävät yksilöllisesti mahdollisimman varhaisen ja nopean tuen tarjoamisen ennen ongelmien paisumista. Kouluuyhteisön rakenteisiin vaikuttaminen hyvinvoinnin, osallisuuden ja yhteisöllisyyden kehittämiseksi tukee myönteistä ilmapiiriä ja siten ennaltaehkäisee ongelmia. Luokkayhteisöissä kuraattorit työskentelevät myös kaveritaitojen ja ilmapiirin edistämiseksi, mikä edistää yksittäisen oppilaan hyvinvointia.

”Ajan varaaminen mahdollisimman ajoissa. ”

”Yhteistyö opettajien ja perheiden kanssa sekä luokkatyöskentely.”

Ennaltaehkäisevän ja yhteisöllisen työn vahvistuminen nähdään vaikuttavana toimintamuotona ja siihen koettiin tärkeäksi panostaa. Ennaltaehkäisevän työn vaikutus näkyy vasta tulevaisuudessa, mutta katsottiin, että kuraattorilla on tässä kohden tärkeä rooli myönteisen ilmapiirin kehittäjänä ja asenteisiin vaikuttajana. Tällä vaikutetaan lasten ja nuorten hyvinvointiin.

”Ennaltaehkäisevän työn merkitys kasvaa.”

”Työ on lähinnä hyvän toimintakulttuurin suunnittelua, reagointia ongelmakohtiin ja sitten vaikuttamista.”

Ennaltaehkäisevään työhön kuraattorit käyttivät työajastaan vain noin 25-40 %, joskin tuloksen tulkintaa vaikeuttaa se, että kuraattoreilla oli erilaisia käsityksiä myös siitä, mikä laskeaan ennaltaehkäiseväksi työksi. Voidaan kuitenkin todeta, että edelleen pääosa kuraattorin ajasta kului korjaavan työn toteuttamiseen ja tätä osaa työskentelystä kuraattorit halusivat kehittää. Usein kiireelliset asiat, kuten lastensuojeluun ja psykiatriaan ohjattavat ja yhteistyössä hoidettavat oppilasasiat, menevät kuitenkin edelle, kuten seuraava kommentti kertoo.

”Toteutuu aika ajoin ihan hyvin, mutta aikaa olisi oltava enemmän tähän työhön eli voisi toteutua paremminkin. Kiireelliset asiat, kuten LS-tapaukset + psykiatria ohjatut oppilasasiat syövät paljon aikaa ennaltaehkäisevästä työstä.”

Kysyin myös kuraattoreiden ajatusta roolistaan ja tehtävistään kouluuyhteisön kehittämisessä. Osa vastaajista koki, että rooli on aika vähäinen ja usein kiireellisemmät asiat menevät edelle esimerkiksi koulun yhteisiä tempauksia ja suunnittelukokouksia. Opettajien ja rehtorin kon-

sultoimisen ja opiskeluhooltoryhmissä toimimisen koettiin olevan pääasiallisin koulu yhteisön toimintaan vaikuttava kanava. Näissä kokouksissa kuraattoreilla arvioitiin olevan tärkeä rooli sosiaalisten kysymysten asiantuntijana. Osallistuminen vanhempainiltoihin on myös osa yhteisöön vaikuttavaa työtä. Haasteeksi yhteisötason työssä koettiin se, miten opiskeluhoolto saadaan toimivaksi osaksi koulun arkea.

”Ohr:ssä ilmenneissä asioissa olen mukana, muuten melko vähän.”

”Osallistamalla yhteisiin tempauksiin / kehittämispäiviin jne.”

Kehittämistarpeista työssä kuraattorit nostivat vastauksissaan esiin sen, että oppilashuoltoryhmien kokoukset ovat vieneet liikaa aikaa, joka on ollut pois kuraattorin toiminnan kannalta merkittävämmästä työstä, oppilaiden auttamisesta ja tukemisesta. Tähän työn osa-alueeseen kuraattoreilla oli suurimmat muutostarpeet ja toiminnan kehittämistyössä tähän haettiin ratkaisuja.

”Sellainen turha istuminen vähentyy ja luulen, että tulee muutama tunti viikossa enemmän aikaa oppilastyöhön.”

Opiskeluhooltoryhmien toimintaa kuraattorit toivoivat kehitettävän lain hengessä, eli erottamalla pedagogisten asioiden käsittely psykososiaalisten asioiden käsittelystä. Tässä kohden koettiin, että kunnan yhteiset toimintalinjaukset olisivat hyväksi. Myös koulun yhteisötason kehittämistä ja aivoriihimäistä työskentelytapaa tulisi lisätä.

”Yhteisöllinen ohr [oppilashuoltoryhmä] edellyttää kaikkien ryhmään kuuluvien aktiivisuutta, jotta ennaltaehkäisevää ja yhteisöllistä työtä pystytään kehittämään.”

Oppilaan ja huoltajan osallisuuden toteutuminen kiinnosti, koska uudessa laissa oppilaan ja huoltajan asemaa korostetaan. Tavallinen toimintamalli on ollut, että kun oppilaan asiaa käsitellään koulu yhteisössä, ilmoitetaan se yleensä etukäteen huoltajalle ja mahdollisesti oppilaalle. Samalla heille tarjotaan mahdollisuutta osallistua oman asiansa käsittelyyn. Sen sijaan luokkaseurantojen toteuttamisessa on ollut erilaisia käytänteitä. Joissakin kouluissa opettaja informoi huoltajia tulossa olevasta luokkakäsittelystä ja on antanut näin huoltajille mahdollisuuden kommentoida tai osallistua oman lapsen asian käsittelyyn. Toisissa kouluissa sen taas on katsottu olevan yleinen toimintatapa, josta riittää ilmoitus lukuvuositedotteessa tai vanhempainillassa. Myös oppilaan ja vanhempien osallisuuteen kiinnitettiin huomiota ja siihen, että keskustelu olisi aina asiallista ja oppilasta kunnioittavaa.

”Silloin kun yhteistyö toimii, sopimuksen mukaisesti, silloin kun ei, huonommin.”

”Periaatteena on, että joka tapauksessa huoltajaan ja oppilaaseen itse pyritään olemaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa...”

Oppilaat eivät ole missään koulussa esimerkiksi mukana oppilashuoltoryhmän kokouksissa kehittämässä yhdessä moniammatillisten ryhmien kanssa koulun tai luokan yhteisöllisyyttä, vaikka he toki oppilaskuntien ja vastaavien toimintojen kautta osallistuvat koulu yhteisön kehittämiseen. Yhteinen vuoropuhelu oppilashuollon toimijoiden ja oppilaiden välillä koulu yhteisön kehittämistoiminnassa siis puuttuu. Tästä kertoi toive:

”Osallistetaan oppilas ja huoltajat aina kun mahdollista eli aina kun haluavat tulla!”

Tasa-arvoiset palvelut riippumatta siitä, missä asuu ja mitä koulua käy, koettiin tärkeäksi arvoksi. Yhtenäisemmät käytänteet ja siten palveluiden saamisen tasa-arvoisuus todettiin myös kehitettäväksi asiaksi. Kuraattorin toiminnan kannalta se kuitenkin mahdollistuisi vasta, kun asiakasmäärät olisivat kohtuulliset ja työskentelyolosuhteet mm. tilat riittävästi käytettävissä.

”Yhtenäisemmät käytänteet joka alueella, jotta palvelut olisivat samantyyliisiä joka alueella.”

Kirkkonummen kuraattorityössä koettiin hyväksi se, että työyhteisössä käydään avointa ja rakentavaa keskustelua, joskin samalla kuraattorikokouksia voisi kehittää enemmän suunnitelmallisiksi ja siten, että eri teemoja käsittelemällä kuraattorit oppisivat ja opettaisivat enemmän toisiaan. Dialogisuutta toisaalta myös toivottiin kehitettävän ja saatavan tähän koulutusta. Kuraattorit kokivat tarvitsevansa lisää koulutusta mm. dialogisuus- ja työnohjaustaitojen vahvistumiseen, sillä konsultatiivisen roolin odotetaan jatkossa vahvistuvan kuraattorin työssä.

”Ennaltaehkäisevän työn / yhteisötason työn merkitys korostuu ja kuraattori on suuressa roolissa tekemässä tätä työtä.”

”Dialogiset menetelmät korostuvat.”

”Työnohjaajakoulutus olisi tervetullut.”

Yhteistyö muiden tukitahojen kanssa on tärkeä osa kuraattorin työtä ja tätä tulee edelleen kehittää siten, että opitaan luottamaan ammattilaisina toinen toiseen.

”...avointa yhteistyötä lastensuojelun ym. tahojen kanssa.”

9.3 Uudistuvan lainsäädännön uhkia ja haasteita

Oppilas- ja opiskelijahuoltolakiin (1287/2013) perehtyminen kuraattoreilla ja psykologeilla alkoi siitä, että pohdittiin, miten toiminta jatkossa järjestetään siten, että voidaan vastata lain säätämiin asiakastyön aikarajoihin. Tämä oli siis ensimmäinen ja siinä vaiheessa uhkakuvakiin herättävä lainkohta, ennen kuin muita lakiin liittyviä kysymyksiä edes pohdittiin.

Lain vaikutuksia pohdittaessa koettiin myös epävarmuutta siitä, mitä hyvää laki tuo tullessaan. Monet kuraattorit kokivat riittämättömyyden tunnetta ja stressiäkin mahdollisesta työ määrän lisääntymisestä määräaikojen paineessa. Huolena oli esimerkiksi se, voiko oppilaan mahdollisuus saada pitkäjänteistä ja riittävää tukea huonontua määräaikojen vuoksi. Riskiksi koettiin se, että nopea ensimmäisen tapaamisajan saanti käytännössä voisi johtaa siihen, että työskentelyyn ei jatkossa kuitenkaan olisi mahdollisuutta, kun uusille asiakkaille olisi oltava mahdollisuus tarjota aikaa nopeasti. Pyrittäessä noudattamaan kirjaimellisesti lain määräystä aikarajoista, voisi se siten johtaa siihen, että asiakastyö jatkossa on vain kiireisten asioiden hoitoa ennaltaehkäisevien tukikeskustelujen sijaan.

”Aikamääreet voivat vaikuttaa niin, että yksittäisten oppilaiden asiat hoidetaan jatkossa tehokkaammin, mutta ne voivat vaikuttaa myös siihen, että kuraattorin työ on jatkuvaa kiireellisten asioiden hoitoa.”

Samaan liittyi huoli työskentelyn joustavuuden menettämisestä. Tähän asti moni kuraattori on pyrkinyt etsimään lukujärjestyksestä oppilaalle sopivinta aikaa, mutta jotta voidaan vastata määräajassa tapaamispyyntöön, ei välttämättä enää voisi joustaa ajan antamisessa entiseen tapaan. Aikarajat saattavat vaikuttaa myös siihen, että yksilötukea voidaan tarjota aiempaa harvemmalle oppilaalle suunnitelmallisen asiakastyön avulla, jolloin työ muuttuisi enemmän kartoittavaksi ja jatko-ohjaavaksi tahoksi pitkäjänteisen tuki- ja auttamistyön sijaan. Kalenteriin on varattava aikaa mahdollisille muutoksille, ei siis voi enää täyttää päivää niin täyteen sovittuja asioita kuin aikaisemmin. Myös suunniteltuja aikoja saatetaan joutua aiempaa useammin perumaan. Keskustelua herätti sekin, mikä määrittellään akuutiksi ja kuka sen määrittelee. Todettiin, että akuutin määrittely on jokaisen työntekijän omalla vastuulla. Siihen ei voida antaa yksiselitteisiä ohjeita.

”Ajat täytyy antaa nopeammin, nyt olen etsinyt lukujärjestyksestä hyväksikäyttäen sopivia aikaehdotuksia.”

Muita esiin tulleita huolia olivat myös mm. että erottelu pedagogisiin ja hyvinvointiasioihin voi myös johtaa siihen, että hukataan oppilaan kokonaisuus. Riskinä on työn muuttuminen byrokraattisemmaksi ja yhteistyön hitaammaksi. Asiakkuudet kuraattorille tulevaisuudessa tulevat ehkä useammin suoraan opettajien yhteydenotoista. Puhumisen kierto ilman vanhempien ja oppilaan mukana oloa voi johtaa siihen, että tärkeät asiat eivät tule esille tai että opettajat eivät osaa tai rohkene tuoda riittävän ajoissa huolta aiheuttavia oppilasasioita kuraattorille.

”Onko kenelläkään enää ”lankoja käsissään” asioiden hoidossa, jos oppilaiden asiat hajaantuvat liikaa eri tahoille eikä kukaan oikein koordinoi niitä.”

Opiskeluhoitokertomusten laadinta herätti paljon kysymyksiä psykologien ja kuraattoreiden keskuudessa. Opiskeluhoitolaissa (1287/2013, 13 §) säädetään opiskeluhoitokertomusten laadinnasta, mutta mitään sähköistä järjestelmää ei tämän tueksi ollut olemassa, joten tietosuoja-asiat herättivät kysymyksiä. Pidettiin myös hankalana ajatusta siitä, että kuraattorin tai psykologin ollessa monialaisen asiantuntijaryhmän vastuuhenkilönä tulisi hänen laatia sekä asiakaskertomus asiakastietojärjestelmään, että opiskeluhoitokertomus. Tuotiin myös esille huolta siitä, miten lain tavoite tiedonkulun ja yhteistyön tehostumisesta voisi toteutua, kun vastuuhenkilöt vaihtuvat asiasta ja tilanteesta riippuen, eikä kokonaisuus välttämättä ole kenelläkään hallussa.

Koska opiskeluhoitokertomusten kirjaamiseen ei ole toistaiseksi mitään sähköistä järjestelmää olemassa, tuli johdolta ohje, että opiskeluhoitokertomukset kirjataan paperilomakkeille, jotka säilytettäisiin toistaiseksi koulun arkistossa. Opiskeluhoitokertomuksen kirjaajana toimii ohjeen mukaisesti monialaisen asiantuntijaryhmän tai pedagogisen opiskeluhoitoryhmän vastuuhenkilö, joka siis saattaa vaihdella tapauksesta ja oppilaasta riippuen. Lukuoikeus lain mukaan opiskeluhoitokertomuksiin on vain asiaa hoitavilla työntekijöillä, mikä sai aikaan monia kysymyksiä siitä, miten salassapito voidaan turvata ja miten kokonaisuus on hallinnassa. Tämä koettiin voitavan ehkäistä huolellisella suunnittelulla, jotta käytännöistä tulee toimivia.

Uhkana lain voimaantulossa todettiin se, että jos kunta palvelun järjestäjänä ei ota riittävän vakavasti uutta lainsäädäntöä, jää lain määrittämä tuki saamatta. Uhkana todettiin myös se, että lain uudistuksen yhteydessä esiin nostetut oppilaan ja huoltajan oikeudet saattavat joissakin tilanteissa estää monialaisen asiantuntijaryhmän työskentelyn ja tämä saattaa johtaa suurempaan määrään lastensuojeluilmoituksia.

”Tarvitaan oppilaan ja huoltajan suostumus monialaisen asiantuntijaryhmän työskentelyyn ja kun suostumusta ei saada voi se tarkoittaa, että koulusta joudutaan tekemään enemmän lastensuojeluilmoituksia.”

Lain voimaantulossa nähtiin puutteelliseksi myös se, että koulutusta lain muutoksiin on ollut vain vähän. Laki on laajalti koettu saatetun liian nopealla aikataululla voimaan ja jääneen epäselväksi kokonaisuudeksi. Koettiin myös pelkoa siitä, että kouluissa ei lähdetä toimintatapoja muuttamaan lain hengen mukaisesti, vaan jatketaan vanhaan malliin.

”Tulee voimaan liian nopeasti ilman, että kunnat ovat riittävästi pystyneet varautumaan siihen. Jokainen taho tulkitsee lakia eri tavalla ja tämä tuo varmaan mukanaan sekaannusta.”

9.4 Oppilas- ja opiskelijahuoltolain tuomia mahdollisuuksia toimintaan

Kuraattorin toimenkuvaan ja asemaan koulussa arvioitiin uuden lain tuovan jossain määrin muutosta. Ennaltaehkäisevän työn merkityksen odotetaan kasvavan, vaikka samalla toteutus voi olla entistä hankalampaa lisääntyvän kiireen vuoksi. Yhteisöllinen työ vahvistuu tulevaisuudessa kouluissa ja sen avulla kuraattorin on mahdollista vaikuttaa asioihin ennaltaehkäisevämmän. Ajan kuluessa odotetaan lain vaikuttavan siihen, että ennaltaehkäisevät näkökulmat huomioidaan aikaisempaa paremmin ja yksittäisen oppilaan asiat hoidetaan tehokkaammin. Kuraattorilla voi olla merkittävä rooli koulu yhteisön hyvinvoinnin edistäjänä ja samalla kuraattorin toiminnan on mahdollista muuttua entistä enemmän hyvinvointipalveluksi koulun sisällä.

Koulujen oppilas- ja opiskelu huollon toimintatapoihin odotetaan myös muutoksia. Osa kuraattoreista koki, että omissa koulu yhteisöissä on kehittämistyössä jo edistytty pitkälle ja lakimuutokset oli otettu vakavasti ja lähdetty kehittämään toimintoja siten, että niitä voitiin syksyllä jo toteuttaa lain hengen ja säädösten mukaisesti. Yhteisötason ennaltaehkäisevä opiskelu huolto nähdään edistyksenä aikaisempaan verraten. Yksilökohtaisten asioiden puimisen sijaan jatkossa keskitytään enemmän koko yhteisöä koskeviin kysymyksiin. Samalla luokkien tilanteen arvioinnin odotetaan kehittyvän aiempaa ammatillisemmaksi, koordinoitummaksi ja asioihin puuttumisen siten paranevan. Opettajien ja ryhmän ohjaajien vastuu tuoda asioita esiin kasvaa.

”Uskon, että pitkässä juoksussa laki vaikuttaa siihen, että ennaltaehkäisevät näkökohdat koulu hyvinvoinnissa otetaan paremmin huomioon.”

Vanhempien ja oppilaan aseman vahvistuminen ja osallisuuden lisääminen lain tasolla nousi esille positiivisena mahdollisuutena. Samalla oppilaan perheasioiden pohtiminen suurella foorumilla jää pois, mikä tarkoittaa samalla asiakaslähtöisempää ja oppilaan ja perheen kannalta kunnioittavampaa lähestymistapaa.

”Avoimuus ja ihmisten arvostaminen ja kunnioittaminen on aina tärkeitä asioita.”

”...että asiakkaan kunnioitus on keskiössä ja päästään pois työntekijöiden keskinäisestä tilanteiden määrittelyistä.”

Kehittämiskokouksissa ja koulutuspäivillä käytyjen keskusteluiden pohjalta voi todeta, että uusi laki herätti vahvoja tunteita kuraattoreiden ja muiden opiskeluhoillon toimijoiden keskuudessa. Lomakekyselyssä selvitin kuraattoreilta vielä uuden oppilas- ja opiskelijahuoltolain herättämiä tunteita heissä itsessään. Positiivisia tunteita koettiin, koska nähtiin lain tarjoavan mahdollisuuksia ennaltaehkäisevän toiminnan ja yhteisöllisyyden vahvistumisen myötä. Negatiivisia tunteita ja huolia koettiin resurssien riittävyydestä ja toimintatapojen muutoshaasteista, jotka saivat aikaan stressin ja riittämättömyyden tunnetta jo ennen lain voimaan tuloa.

Positiivisia tunteita, joita lakiuudistuksen koettiin tuoneen, olivat mm.

”työtä kehitetään”

”uteliaisuus tulevaisuutta kohtaan”

”kiinnostus”

”innostus”

”usko siitä, että asiakkaan asema vahvistuu”

Huolia, joita vastaavasti esitettiin, olivat esimerkiksi

”pieni epävarmuutta ja riittämättömyyttä uuden edessä”

”stressaavia kun huolettava työmäärän lisääntyminen”

Positiivisella asenteella on merkitystä, mistä kertoo seuraavakin kommentti.

”Lainsäädäntöön kannattaa asennoitua hyvällä järjenkäytöllä. Jos etsii pilviä päänsä ylle, niin niitähän tuulee joka suunnalta. Uuden kohtaaminen vie aikaa ja joskus voimiakin. Varaudun käytännön haasteisiin, mutta en murehdi. Myönteisellä asennoitumisella asiat järjestyvät.”

9.5 Uusia toimintamalleja

Asiakastyön tärkeimmäksi tavoitteeksi asetettiin lain vaatimissa aikarajoissa pysyminen. Tämä kohta onkin yksi selkeimmistä lakiin kirjatun määrällisistä tavoitteista (OHL 1287/2013, 15

§). Arvioitaessa vaihtoehtoisia keinoja, joilla tavoitteen toteutuminen varmistettaisiin, todettiin, että toimivin ratkaisu on vastata asiakaspyyntöön yhteisvastuullisesti kunkin koulun kuraattoreiden, psykologien ja terveydenhoitajien kesken silloin, kun jollakin työntekijöistä työtilanne ruuhkautuu tai työntekijä on poissa. Pohdittiin myös ns. akuuttiasioihin keskittyvän työparin nimeämistä tai kiertävää päivystysvuoroa, mutta nämä ratkaisut koettiin toiminnassa hankalana, koska esimerkiksi toisen koulun kuraattori olisi kyseistä yhteisöä ja sen toimintatapoja tuntemattomana vaikea sijaistaa puuttuvaa kuraattoria. Kriisitilanteissa, jotka koskevat koko koulu yhteisöä, tilanne voi olla toinen ja silloin yhteisön ulkopuolinen työntekijä voi olla myös parempi vaihtoehto.

Kuraattorit ja psykologit loivat myös uusia käytänteitä, joilla pyrittiin vastaamaan siihen, että he olisivat mahdollisimman helposti tavoitettavissa oppilaita ja opettajia varten. Ratkaisuja mietittäessä ehdotettiin mm. puhelin- ja päivystysajan varaamista päiväohjelmaan. Koettiin myös, että päivässä on oltava väljyyttä, mikäli tarvittaisiin akuutisti kuraattoriapua. Monessa koulussa säännöllisen konsultaatioajan tarjoaminen tuli entisen muotoisen oppilashuoltoryhmän sijaan työkäytänteeksi. Ainakin yksi kuraattori kokeili avointa vastaanottoaikaa oppilaille, jolloin hän olisi paremmin oppilaiden tavoitettavissa tietyinä päivinä säännöllisesti ja ilman ajanvarausta.

Kuraattorin asiakastyön esittelyn ja oman toiminnan suunnittelun ja arvioinnin tueksi laadittiin kuraattorin yksilökohtaisen asiakastyön prosessikuvaus, joka esitellään liitteessä 4. Mallissa kuvataan esimerkkejä tilanteista, joissa kuraattori voi olla avuksi sekä miten kuraattorin asiakkaaksi voi tulla. Tämän jälkeen prosessikuvaus etenee työskentelyn eri vaihtoehtoisten tapojen ja mahdollisten yhteistyötahojen kuvaamiseen. Lopuksi työskentely päätetään. Kuraattorin työhön liittyy työskentelyn dokumentointi koko asiakkuuden ajan.

Koulun opiskeluhuollon organisoiminen uudella tavalla oli haasteellinen kysymys, sillä tutuista toimintamalleista oli joissakin koulu yhteisöissä selvästi vaikea luopua. Kuraattoreiden ja psykologien ehdotus oli tulevan opetussuunnitelman muutoksen (perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutos 2014) ja oppilas- ja opiskelijahuoltolain (OHL 1287/2013) mukainen. Jatkossa olisi tarkoitus, että pedagogiset asiat eroteltaisiin koulussa siten, että ne käsiteltäisiin pedagogisissa opiskeluhoitoryhmissä. Nämä ryhmät nimettiin tukitiimeiksi, ja niihin kuraattori ja psykologi osallistuisivat vain tarvittaessa. Entinen oppilashuoltoryhmän tehtävänä olisi kehittää yhteisöllisiä ja ennaltaehkäiseviä toimintatapoja, mutta se ei käsitelisi yksilöllisiä oppilasasioita 4 §:n mukaisesti. Lisäksi toimisi monialainen asiantuntijaryhmä, joka koottaisiin tarpeen mukaan ja vain ne työntekijät osallistuisivat, joiden osallistumiseen olisi huoltajalta ja mahdollisesti nuorelta saatava lupa (15 §). Toimintamalli liitettiin Kirkkonummen kunnan opetussuunnitelman (2014) luonnosversioon, joka toistaiseksi on hyväksymättä

kunnan päätöksentekoeleimissä. Malli esitellään liitteessä 3 (koulukohtaisen oppilashuoltotyön muodot - toimintamalli).

Uuden lain mukaan oppilaan hyvinvointiin ja terveydellisten asioiden käsittelyyn koulussa tulee olla lupa huoltajalta ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisen arvion perustella myös lapselta, joka kykenee asioistaan päättämään (OHL 1287/2013, 19 §). Kirkkonummella päädyttiin toimintamalliin, jonka mukaan yhteydenottaja, joka tavallisesti on opettaja, ollessaan yhteydessä huoltajiin pyytää luvan puhelimitse tai sähköpostitse, jonka jälkeen kirjallinen lomake täytetään yhteisessä tapaamisessa. Kirjallinen lupa varmistaa työntekijän selustaa, jos myöhemmin ristiriitatilanteessa joudutaan selvittämään, kenellä on ollut oikeus saada mitään tietoja, mutta toisaalta koettiin hankaloittavan luontevaa yhteistyötä huoltajien kanssa. Monialaisen asiantuntijaryhmän tapaamisesta laaditaan jatkossa opiskeluhuollon kertomus, kuten 20 §:ssä ohjataan. Se talletetaan paperiversiona koulussa mappiin, koska tietoturvallista sähköistä järjestelmää ei toistaiseksi ole.

Edellä kerrottujen toimintamallien lisäksi edelleen jää tämän tutkimusvaiheen ulkopuolelle kehitettäviä asioita, joihin tulevaisuudessa on ajateltu kuraattoritoimijoiden kesken tartuttavan. Yhteisöllisten toimintojen kehittäminen on vielä alkuvaiheessa. Suunnitelmissa on kehitetään tulevaisuudessa sosiaalisen median hyödyntämistä kouluyhteisöissä. Kuraattoritoiminnan näkyvyyttä oppilaiden suuntaan on suunniteltu lisättävän mm. tuottamalla mahdollisesti esitteitä ja julisteita koulun seinälle. Kuraattorin asiakastyön prosessikuvaus (liite 4) on tähän ensimmäinen askel, joka tukee kuraattoritoiminnan esittelyä esimerkiksi oppilaalle tai vanhemmille.

10 Johtopäätöksiä

Laki on toimintaa ohjaava normisto työn toteuttamisen tueksi ja aina jonkinlainen kompromissi erilaisten tavoitteiden ja odotusten ristitulella. Nyt laki saatettiin pitkän valmistelun jälkeen nopealla aikataululla voimaan ja tämä on saanut aikaan sen, että kunnissa valmistelutyö on jäänyt viime hetkeen. Kuntien vaikean taloudellisen tilanteen vuoksi on kyseenalaistettu mm. sitä, mistä resurssit saadaan lain toteuttamiseksi. Jossakin määrin on myös kritisoitu lain laatijoita siitä, että opiskeluhuollon toteuttamisen arki vaikuttaa olleen tuntematonta lain laatijoille, koska lakiin on jäänyt paljon tulkinnanvaraisuutta ja säädöksiä, jotka nykyisellään ovat vaikeita ymmärtää ja toteuttaa. Esimerkkinä tästä mainitsen vielä opiskeluhuoltokertomusten tietosuojatun säilyttämisen tai pedagogisten asioiden irrottamisen oppilaan muusta hyvinvoinnista.

Lain ehkä suurin merkitys on siinä, että se on luonut hienon mahdollisuuden pysähtyä toiminnan äärelle, tarkastella sitä kriittisesti ja keskustella yhteisössä toiminnan tavoitteista, pää-

määrästä ja keinoista, joilla päästään entistä parempaan lopputulokseen. Toimintaa kehitetäessä johdon tuki on merkittävä voimavara ja edellytys ja edellyttää samalla johtajuuden arviointia ja kehittämistä. Koulut ovat myös toimintakulttuureiltaan ja kehitysvaiheiltaan hyvin erilaisia. Siksi toimivat mallit tulee kehittää jokaisessa kouluyhteisössä sen koulun tarpeista lähtien. Tähän tähtää koulukohtainen opiskeluhoitosuunnitelmapäätös, joka tulisi joka koulussa laatia (OHL 1287/2013, 13 §).

Tasa-arvon näkökulmasta on erinomainen asia, että jokaisella lapsella, nuorella ja perheellä on asuinpaikasta riippumatta oikeus saada opiskeluhoitoa palveluita esiopetuksesta toiselle asteelle. Lapselle ja nuorelle laki on mahdollistanut oikeuden saada palvelua, kun hän sitä itse haluaa. Tämä lisää lapsen ja nuoren itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta omiin asioihinsa. Tavoitteena on myös tarjota varhaisempaa tukea ja kehittää yksilön ongelmiin keskittyvän avun sijasta koko ryhmän hyvinvointiin tähtäviä toimia. Tämän pitkällä tähtäimellä odotetaan vähentävän korjaavan työn tarvetta, mikä on inhimillisesti katsoen oikea suunta, mutta samalla myös julkisen talouden kestävyden kannalta välttämätöntä.

Tässä vaiheessa lain oltua voimassa vasta muutamia kuukausia ja toimintatapojen ollessa vielä kehitysvaiheessa on vaikea tuoda vielä faktoja siitä, miten laki on vaikuttanut toimintaan, lukuun ottamatta joitakin uusia käytänteitä esimerkiksi opiskeluhoitoa toteutuksessa. Ennen lain vaikutuksia voi nähdä tässä vaiheessa riskeinä ja mahdollisuuksina.

Opiskeluhoitolain tavoite ja henki (HE 67/2013) opiskeluhoitoa toteuttamisesta ensisijaisesti koko yhteisöön vaikuttavilla toimilla mahdollistaa kuraattorin toimenkuvan kehittyvän ongelmien ratkaisemisesta yhteisön hyvinvointia tukevaksi palveluksi. Kuraattorin asiantuntemus yhteisön hyvinvointia tukevista toimintatavoista ja laaja verkostojen tuntemus on merkittävää, kun suunnitellaan ja organisoidaan koulun yhteisöllisiä toimintamalleja, joiden avulla pyritään ongelma- ja yksilökeskeisestä auttamisesta lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen ja ongelmien ennaltaehkäisyyn.

Lainsäädännössä säädetään vanhempien ja oppilaan oikeuksista saada tietoa opiskeluhoitoa ja vaikuttaa sen toimintaan yksilökohtaisen opiskeluhoitoa toteuttamisessa. Lain soveltamisen ollessa vasta alkuvaiheessa vaikuttaa siltä, että byrokraattisuus ja lokeroitumisen riski on samalla kasvanut. Lomakkeiden määrä on kasvanut ja niitä täytetään ennen neuvotteluja, neuvotteluiden aikana ja niiden jälkeen. Tavoitehan on oikea: Lisätä oppilaan ja huoltajien tietoisuutta siitä, ketkä lapsen asiassa toimivat ja miten asiaa hoidetaan ja kaikki on dokumentoituna. Lupalomakkeiden täyttäminen on kuitenkin lisännyt myös hämmennystä. Kun oppilas ja huoltaja ovat mukana palaverissa joka on yhteisesti sovittu, tulee kuitenkin pyytää kirjallinen lupa asian käsittelyyn, vaikka oltaisiin saman pöydän ääressä. Työntekijälle kirjallisten töiden määrä kasvaa entisestään, joka on pois muusta ajankäytöstä.

Oppilaan osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia opiskeluhoitopalveluiden saamisessa on korostettu uudessa lainsäädännössä (OHL 1287/2013, 18 §). Hänellä on aiempaa laajempi oikeus itsellään vaikuttaa siihen, millaista palvelua hän saa tai vastaanottaa. Samalla oikeutta saada palvelua varhaisessa vaiheessa on täsmennetty säätämällä aikarajat palveluun pääsulle. Kuraattorin toiminnassa se vaatii oman ajankäytön uudelleen järjestelyä erityisesti tilanteissa, joissa kuraattorilla on vastuullaan useita kouluyhteisöjä, sekä edellyttää valmiutta liikkua kouluyhteisöstä toiseen entistä joustavammin. Aikarajojen noudattaminen voi myös vahvistaa työparityöskentelyä ja yhteisvastuullisuutta oppilaiden asioiden hoidossa yhdessä koulupsykologien ja terveydenhoitajien kanssa.

Kuraattorin asemaan ja mahdollisuuksiin ammatissa toimimiseen opiskeluhoitolaki on tuonut muutoksia, jotka tässä kohden on syytä nostaa esiin. Kuraattorin kelpoisuusehdot määritellään uudessa laissa ensimmäisen kerran. Kuraattorin työhön kelpoisia ovat kahden eri koulutustaustan omaavat henkilöt, sosionomit ja sosiaalityöntekijät. (OHL 1287/2013, 7 §.) Tämä parantaa sosionomien mahdollisuutta työskennellä jatkossa kuraattoreina, sillä aikaisemmin kunnissa on ollut erilaisia kelpoisuusvaatimuksia. Laissa sosionomi-kuraattorit ja sosiaalityöntekijän koulutuksen omaavat kuraattorit erotellaan ammattinimikkeillä kuraattori ja vastaava kuraattori. Tämä on eri koulutustaustalla työskentelevien kuraattoreiden keskinäisen ammatillisen tasavertaisuuden kannalta ikävä piirre, sillä laissa on määritelty vain nimike, ei tehtävänkuvia, eikä toistaiseksi kukaan tunnu tietävän, mikä on vastaavan kuraattorin toimenkuvan lisäarvo aikaisempiin tehtävärakenteisiin ja toimenkuviin verraten. Vastaavan kuraattorin toimenkuvan ei ole tarkoitus olla esimiestehtävä, joten nimikkeet vaikuttavat keinotekoisilta ja korostavat epätasavertaisuutta huolimatta siitä, että toimenkuvat voivat olla hyvin samankaltaisia. Samalla tämä säädös mahdollistaa esimerkiksi tilanteita, joissa vastaavaksi kuraattoriksi nimitetään organisaation ulkopuolelta koulun sosiaalityötä heikosti tunteva toimija lain kirjaimen noudattamiseksi. Onko tämä ollut lain laatijoiden tarkoitus?

Kuraattorin mahdollisuudet toteuttaa ennaltaehkäisevää ja yhteisöllistä työtä, joka on koko uuden lainsäädännön keskeinen tavoite, on edelleen riippuvainen toimintakentästä, jossa yksittäinen työntekijä toimii. Kuraattorin, jolla on useita kouluyhteisöjä vastuullaan, on vaikeampi osallistua kouluyhteisön kehittämiseen, jolloin yksilökohtainen työ voi edelleen korostua työotteessa. Toisaalta opiskeluhoillon toimintatapojen muutos vapauttaa työaikaa kokouksissa istumisesta hyvinvointia edistävään työhön. Onnistuminen riippuu myös asenteesta, jolla toimitaan. Myönteisellä kehittäväällä asenteella on mahdollisuus positiivisiin muutoksiin, jotka ajan myötä odotetaan näkyvän lasten ja nuorten hyvinvoinnin kasvuna ja korjaavien toimenpiteiden vähenemisenä.

11 Tutkimuksen merkitys ja kehittämiskohteet

11.1 Arviointia tutkimuksen eettisyydestä ja luotettavuudesta

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuuden arviointi on erilaista kuin kvantitatiivisessa tutkimusotteessa. Yhtä ainoa totuus ei ole, kun ei ole määrällisesti mitattavia arvoja. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida paitsi tutkimusprosessin tarkalla kuvauksella vain oikeastaan sillä, millaisen vaikutelman tutkimuksen lukija saa tutkimuksesta (ks. Eskola & Suoranta 1998, 209). Tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä arvioitaessa voi kysyä, tuleeko lukiessa käsitys, että näin asia voisi olla tai että tilanteessa on jotain tuttua, vai käykö niin, että tulokset ja johtopäätökset ovat kovin pinnallisia tai teoriasta erillisiä.

Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on tutkijan subjektiivisuus suhteessa tutkittavaan kohteeseen (Eskola & Suoranta 1998, 211). Kun menetelmänä käytetään osallistuvaa havainnointia, on kysymyksessä aina henkilökohtainen tutkimus (Vilka 2006, 109). Toimintatutkimuksessa, joka toteutetaan niin kuin tässä se on toteutettu, eli tutkija on ollut osa tutkittavaa yhteisöä, subjektiivisuus on korostunut entisestään. Siksi tätä ei ole pyritty häivyttämään, vaan pyritty tuomaan omaa rooli mahdollisimman tarkasti tutkimusta raportoitaessa esiin ja hyväksymään se osana tutkimustuloksia.

Ongelmalliseksi tällaisessa menetelmässä voi muodostua tutkimuksen luotettavuuden kannalta tutkijan objektiivisuus suhteessa havainnoitavaan ilmiöön ja sen analyysiin. Osallistuessani aktiivisena toimijana olen vaikuttanut siten osaltani myös mahdollisesti tuloksiin, joita tässä tutkimuksessa saadaan. Työryhmän jäsenenä en kuitenkaan voinut jättäytyä täysin ulkopuoliseksi, koska tutkimuksen aikana tavoitteena on samalla oman työni kehittäminen osana kuraattoreiden yhteisöä.

Luotettavuutta voidaan koetella esimerkiksi tarkistamalla tutkittavilta toimijoilta, vastaavatko tulokset heidän käsitystään. Tämäkään ei välttämättä ole luotettavuuden mittari, sillä tutkittavat voivat olla sokeita kokemukselleen. (Eskola & Suoranta 1998, 212.) Ehkä kaikkein objektiivisin luotettavuuden tae on kuitenkin tutkijan tarkka prosessikuvaus tutkimuksen kulusta sekä perustelut, miksi jokin näkökulma on valittu, jolloin lukija voi päätellä, miten johtopäätöksiin on päädytty. Tämän onnistumista lukija voi arvioida lukemalla kuvausta prosessikulusta ja aineiston keruu- ja analyysimenetelmistä.

Tutkimuksen eettisyyttä tarkasteltaessa on tällaisessa tutkimusasetelmassa vaikea kysymys, miten tutkimuksesta voi raportoida, jos tuloksissa tulee esille asioita, jotka voisivat vahingoittaa organisaatiota tai siinä työskenteleviä henkilöitä (Vilka 2006, 113). Tutkimuksessa raportoidaan yhden kunnan kehittämistoimintaa ja sen puitteissa esiin tulleita haasteita. Koska ky-

seessä ei ole arvioiva tutkimus eikä tutkimusongelman asettelussa ollut odotettavissa arka-luonteisia tuloksia, katsoin raporttia kirjoittaessa, että on mahdollista julkaista raportti, jossa organisaatio voi esiintyä omalla nimellään. Olisi myös käytännössä ollut melko mahdotonta kuvata anonyyminä tutkimusta, jonka olen toteuttanut omassa työyhteisössäni ja oman kunnan strategioihin ja tavoitteisiin peilaten. Kuitenkin yksittäisten työntekijöiden antamia vastauksia käsitellään kyselylomakkeen tuloksia raportoitaessa kuvaamatta kaikkien kohtien vastauksia sananmukaisesti ja suojaten näin vastaajan henkilöllisyyttä.

11.2 Tutkimus- ja kehittämistoiminnan arviointia

Toimintatutkimus on käytännönläheinen, sillä sen avulla kehitetään toimintaa. Toimivuusperiaatteen mukaan onnistunut ja luotettava tutkimus johtaa parempaan käytäntöön. Tällöin sillä mikä on totuus, ei ole merkitystä, koska toimijat luovat totuutta, mikä näyttäytyy toimivuu-tena ja käyttökelpoisuutena. (Heikkinen ym. 2008, 171.)

Kuraattoreilla oli vahva oma-aloitteinen ote kehittämistyöhön ja toimintaa lähdettiin itseohjautuvasti toteuttamaan ilman, että minulla tutkimuksen toteuttajana oli tarkkoja suunnitelmia siitä, miten toimintaa kehitettäisiin ja keitä toimijoita olisi hyvä olla mukana. Tutkimuskysymykset ovat tarkentuneet matkan aikana, samoin aineiston hankinta.

Tutkimusaineisto on koostunut pääosin omista havainnoistani ja niistä tehdyistä muistiinpanoista. Tätä kohtaa voi kritisoida kysymällä, onko näin saatu aineisto riittävästi dokumentoitu. Perustelin jo aikaisemmin, miksi videokuvausta tai äänitystä ei ole tehty. Havainnot ovat muistin varassa tai tilanteessa kirjattuja, jolloin paljon havaintoja on voinut jäädä tekemättä tai dokumentoimatta. Analyysivaiheessa en ole voinut analysoida esimerkiksi eleiden ja ilmeiden vaihteluita. Toisaalta en katso sen olleen tutkimusongelman kannalta tarpeenkaan, koska merkityksiä ei ole haettu kommunikoinnista vaan asian sisällöistä.

Oma roolini tutkijana ja työyhteisön jäsenenä on ollut kaksijakoinen. En ole malttanut pysytellä sivusta seuraajana, vaan olen työyhteisön jäsenenä aktiivisestikin ollut itse mukana tuottamassa aineistoa. Siten ilman omaa myötävaikutustani tulos olisi saattanut olla osin erilainen. Toisaalta olen joka tapauksessa jo lähtökohtaisesti määrittänyt, miten ilmiötä lähdän tarkastelemaan, joten tutkimus on aina tutkijan subjektiivinen näkemys tutkittavasta ilmiöstä. Toivon kuitenkin siitä olevan lukijalleen hyötyä esimerkiksi kehitettäessä omassa työyhteisössä toimintaa.

Itselleni yllättävimpiä olivat ehkä reaktiot, joita kohtasimme toimijoilta, jotka yhdessä kuraattoreiden kanssa opiskeluhuoltoa toteuttavat. Kuraattoriyhteisö paneutui tosissaan lakiuudistukseen ja sen vaikutuksiin, koska koettiin sen olevan osa kuraattorin perustehtävää. Kaikki

muut opiskeluhollossa toimivat tahot eivät olleet lakiuudistukseen yhtä perehtyneitä. Tämä johti siihen, että lain voimaan tullessa mm. rehtorit ja opettajat, jotka ovat koulu yhteisön keskeisiä toimijoita opiskeluhollossa toimeenpanossa, eivät olleet riittävästi tietoisia omasta vastuustaan ja tehtävistään opiskeluhollossa toteuttamisessa. Siten lain tavoitteita oli vaikea lähteä toteuttamaan kuraattoreidenkaan taholta. Eri yhteyksissä kuuli kommentteja, joissa lakiuudistuksen merkitystä vähäteltiin, jolloin kuraattoreilla tuli tunne, että heidän innostustaan asiaan ei pidetty pelkästään positiivisena asiana muiden toimijoiden taholta, vaan jonkinasteista reviiripuolustusta saattoi aistia tilanteeseen suhtautumisessa.

Johdon tuki muutostilanteessa onkin keskeinen onnistumistekijä, kun yhteisön toimintatavat ovat muutoshasteessa. Yksi oppilashuollon tehtäviä uuden lain mukaan on koulun yhteisöllisten toimintatapojen koordinointi ja ohjaaminen. Joissakin koulu yhteisöissä uudistuksia toimintatapoihin lähdettiin aktiivisesti kehittämään ja tällöin kuraattoreiden vahva tietoperusta ja toimintakäytänteiden pohdinnat olivat tärkeitä kehittämistyötä edistäviä toimia. Kuitenkin koulu yhteisöjen mukaan saamiseksi jo aikaisemmassa vaiheessa ja ammattirajojen korostumisen välttämiseksi olisivat yhteiset koulutukset ja keskustelutilaisuudet kaikkien opiskeluhollossa toimijoiden kesken edistäneet yhteisen luottamuksen rakentumista tehokkaammin.

Uhia ja pelkoja esiintyi lain voimaan tullessa monia, kuten edellä on kuvattu. Samoin tässä tutkimuksessa on arvioitu uuden lain tuomia mahdollisuuksia, esimerkiksi oppilaan ja huoltajan osallisuuden lisääntymisestä ja kuraattorin työn muuttumisesta ennaltaehkäisevämmäksi ja yhteisölliseksi. Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista tutkia sitä, miten oppilas- ja opiskelijahuoltolaki on muotoutunut käytäntöön, mikä toiminnassa on muuttunut ja ovatko ennakoitua uhat ja mahdollisuudet toteutuneet.

Kuraattoreiden työyhteisöllemme tämä prosessi on ollut varsin antoisa. Keskustelu on ollut aktiivista, innostunutta, mutta eri mieltäkin on oltu. Mielipiteitä ja kokemuksia on vaihdettu avoimesti. Kuraattoritoiminnan reflektointi yhteisönä ja yksittäisinä toimijoina on vahvistunut tämän prosessin aikana ja kehittänyt ammattitaitoa ja asiantuntijuutta (Wallin 2011, 158). Uskon myös, että kuraattoritoimijoiden yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemukset sekä omaan työhön vaikuttamisen mahdollisuudet ovat vahvistuneet. Näillä kokemuksilla ja tunteilla on omat positiiviset vaikutuksensa mm. työviihtyvyyteen ja tämä heijastuu viime kädessä asiakkaan eli oppilaan saamaan palveluun.

Lähteet

Painetut lähteet

Engeström, Y. 2002. Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita. Helsinki: Edita Prima.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

HE 66/2013. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perusopetuslain, lukiolain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain, ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain ja kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain 41 ja 45 §:n muuttamisesta.

HE 67/2013. Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskeluhuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Haverinen, R. 2005. Toimintaympäristöt sosiaalityön käytäntötutkimuksen haasteena. Teoksessa: Satka, M., Karvinen-Niinikoski, S., Nylund, M. & Hoikkala, S. (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 99-123.

Heikkinen, H. Toimintatutkimus - toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa: Aaltola J. & Valli R. 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 214-229.

Heikkinen, H. 2008. 3. korj.p. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Heikkinen H., Rovio, E. & Syrjälä, E. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 15-38.

Heikkinen, H., Huttunen, R., Kakkori, L. & Tynjälä, P. 2008. 3. korj.p. Totuuden ongelma. Teoksessa Heikkinen H., Rovio, E. & Syrjälä, E. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 163-183.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. 15. uud. p. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Kurki, L. Nivala E. & Sipilä-Lähdekorpi P. 2006. Sosiaalipedagoginen sosiaalityö koulussa. Helsinki: Finn Lectura.

Laitinen, K. & Hallantie, M. Huomisen hyvinvointia - Kehys oppilashuollon kehittämiseksi. Opaat ja käsikirjat 2011:19. Helsinki: Opetushallitus.

Laki perusopetuslain muuttamisesta 477/2003.

Laki perusopetuslain muuttamisesta 1267/2013.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005.

Laki viranomaistoiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Mahkonen, S. 2014. Uusi oppilashuoltolaki työvälineenä. Porvoo: Edita Publishing.

Metsämuuronen, J.2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet.3. uud.p. Metodologia-sarja 4. Helsinki: International Methelp.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2009. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: WSOYpro.

OHL 1287/2013. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2004. Helsinki: Opetushallitus.

Rousu, S. 2007. Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Sipilä-Lähdekorpi, P. 2004. Hirveesti tekijänsä näköistä. Koulukuraattorin työ peruskoulun yläluokilla. Tampere: Finn Lectura.

Tammi, O. 2012. Esimies tukee muutoksessa. Helsinki: Kuntien eläkevakuutus.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. 10. uud.p. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Valtiosopimukset 60/1991. Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta.

Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Vismanen, E. 2011. Oppilashuolto Helsingissä. Odotukset, toiveet ja arjen todellisuus. Tutkimuksia 2011:1. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Wallin, A. 2011. Sosiaalityö koulussa. Avaimia hyvinvointiin. Helsinki: Tietosanoma.

Sähköiset lähteet

Ahtola, A. 2012. Proactive and Preventive Student Welfare Activities in Finnish Preschool and Elementary School: Handling of Transition to Formal Schooling and a National Anti-Bullying Program as Examples. Turku: Turun yliopiston julkaisuja. Annales Universitatis Turkuensis. Sarja B. Osa 356. Humaniora. Viitattu 30.9.2014. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5157-4>

Heiliö, P. 2014. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki. Powerpointdiat. Viitattu 6.9.2014. <https://www.avi.fi/documents/10191/1335612/OH-lakiluennot+Helsinki+Heili%C3%B6/b602ea09-cba2-4189-b29d-3dcd889e4cac>

Kirkkonummen kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2014-2017. Oheismateriaali. Kirkkonummen kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman palvelukuvaukset. 2014. Kirkkonummen kunta. Viitattu 22.9.2014. <http://kirkkonummi01.hosting.documenta.fi/kokous/20141862-8-2.PDF>

Kouluterveyskysely. 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 23.9.2014. <http://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely>

Oppimisen ja hyvinvoinnin tuki. 2014. Selvitys kolmiportaisen tuen toimeenpanosta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:2. Viitattu 24.9.2014. <http://minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/okm02.pdf?lang=fi>

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutos / Luku 5.4 Oppilashuolto ja turvallisuuden edistäminen. 2014. Opetushallitus. Viitattu 17.9.2014. http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/perusopetus

Perälä, M., Halme, N., Kanste, O., Hietanen-Peltola, M., Huurre, T., Pelkonen, M., Peltonen, H. & Pihkala, J. 2014. ”Jotta meidän olisi hyvä olla ja opiskella...” Viidesluokkalaisten, vanhempien ja koulun näkemyksiä opiskeluhuollosta. Tutkimuksesta tiiviisti. Syyskuu 2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 20.9.2014. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-303-1>

Julkaisemattomat lähteet

Oppilashuollon suunnitelma 2013. Kirkkonummen kunta.

Suhonen, A. 2008. Vaikuttavuuden arviointi lastensuojelun sosiaalityön avohuollossa. Lastensuojelun tietohanke.

Valtakunnan ja Kirkkonummen kunnan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutos / luku 5.4. Oppilashuolto ja turvallisuuden edistäminen. 1.8.2014. Luonnos.

Kuvat

Kuva 1: Kuraattorityön toimintajärjestelmän kuvaus	22
Kuva 2: Tutkimuksellisen kehittämistyön prosessi	24

Liitteet

Liite 1 Lakimuutoksen vaikutuksien arviointia kuraattoritoimintaan ja koulujen opiskeluhooltoon kuraattorityön näkökulmasta - lomakekysely	61
Liite 2 Teemat Länsi-Uudenmaan kuraattoreiden kokouksen teemat	63
Liite 3 Koulukohtaisen oppilashuoltotyön muodot - toimintamalli.....	64
Liite 4 Kuraattorin yksilökohtaisen asiakastyön prosessi.....	68

Liite 1 Lakimuutoksen vaikutuksien arviointia kuraattoritoimintaan ja koulujen opiskeluhooltoon kuraattorityön näkökulmasta - lomakekysely

Uusi oppilas- ja opiskeluhoitolaki uudistaa opiskeluhoiltoa ja kuraattoritoimintaa tuomalla toimintaan uusia säädöksiä esimerkiksi palveluiden saatavuudesta määräjassa. Laissa keskeisenä tavoitteena on muuttaa opiskeluhoillon toiminnan painopistettä korjaavasta työstä ennaltaehkäiseväksi ja varhaista tukea tarjoavaksi. Oppilaan ja huoltajien asemaa vahvistetaan säätämällä opiskeluhoillon vapaaehtoisuudesta ja yhteistyövelvoitteesta sekä oikeudesta saada tai kieltäytyä opiskeluhoiltopalveluista. Myös tietojen antamisesta ja vaihtamisesta sekä kirjaamisvelvoitteesta säädetään aikaisempaa tarkemmin.

Miten arvioit nykyistä työtäsi ja siihen kohdistuvia muutostarpeita oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä tulevan?

Taustatiedot

- oppilasmäärä, josta vastaa _____
- koulujen määrä, josta vastaa _____
- oppilashuoltoryhmien lukumäärä sekä h/vk yhteensä _____

Asiakastyö

1. Miten paljon työajastasi tällä hetkellä käytät yksilökohtaiseen asiakastyöhön a) alle 25 % b) 25-50 % c) 50-75 % d) yli 75%
2. Miten nopeasti keskimäärin voit antaa oppilaille ajan kun kyseessä on ei-akuutti asia? a) alle viikon b) 1-2 viikkoa c) yli 2 viikkoa d) yli kuukausi
3. Jos kyseessä on akuutti asia, pystytkö tarjoamaan ajan samana tai seuraavana päivänä? a) helposti b) vain perumalla sovittuja asioita c) jatkamalla työpäivääni
4. Miten arvioit lain muuttavan nykyistä käytäntöäsi ajan antamisessa tai työn jakautumisessa koulujen kesken? a) ei mitenkään b) vaatii muutoksia, millaisia _____
5. Koetko asiakastyössä voivasi toteuttaa riittävästi suunnitelmallista ja reflektoivaa työskentelytapaa? a) kyllä b) ei, miksi _____

Koulu yhteisö- ja opiskeluhoilto työ

6. Miten paljon työajastasi käytät yhteisölliseen työhön koulu yhteisössä a) alle 25 % b) 25-50 % c) 50-75 % d) yli 75 %
7. Miten paljon työajastasi käytät oppilashuoltoryhmätyöskentelyyn a) alle 25 % b) 25-50 % c) 50-75 % d) yli 75 %
8. Mitä työsi koulu yhteisössä sisältää?

9. Miten arvioit ajankäytön oppilashuoltoryhmissä jakaantuvan a) oppilaiden ja yhteisön hyvinvoinnin edistäminen ____ % b) oppilaiden ongelmakäyttäytyminen ____ % c) opetuksen järjestämiseen liittyvät kysymykset ____ %
10. Miten oppilas itse ja huoltajat ovat mukana opiskeluhuollon toteuttamisessa kun on huolta oppilaan asioista koulussa?
11. Miten suuri osuus työstäsi on ennaltaehkäisevää työtä? a) alle 25 % b) 25-50% c) 50-75%, d) yli 75 %
12. Mikä kuraattorin työssäsi mielestäsi on ennaltaehkäisevää toimintaa ja miten se toteutuu?

Kuraattoreiden kehittämistyö

13. Miten kehittäisit koulun opiskeluhoitoryhmien toimintaa?
14. Miten kuraattorina osallistut kouluyhteisön kehittämiseen?
15. Miten kuraattorin asiakastyön käytänteitä yhteisesti voisi kehittää?
16. Miten haluaisit kehittää kuraattorityötä Kirkkonummella?

Lain vaikutusten arviointia

17. Mikä on mielestäsi kuraattorin tärkein tehtävä?
18. Mitkä asiat nykyisin asettavat mielestäsi laadukkaalle kuraattorityölle suurimmat haasteet?
19. Muuttaako uusi laki yksilökohtaisen asiakastyön käytäntöjäsi jotenkin? Miten ja miksi ne muuttuvat?
20. Muuttaako uusi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki opiskeluhuollon toimintatapoja alueesi kouluissa jotenkin? Millaisia muutoksia arvioit tapahtuvan? Miksi muutokset ovat tarpeen?
21. Arvioitko toimenkuvasi tai työtehtäviesi muuttuvan uuden lain myötä? Miten ne muuttuvat?
22. Mikä uudessa oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa on mielestäsi hyvää ja mikä huonoa?
23. Millaisia uhkia ja/tai mahdollisuuksia näet oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa olevan?
24. Muuttuko kuraattorin asema uuden lain mukana ja jos muuttuu, miten?
25. Mitä tunteita uusi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki herättää sinussa?

Liite 2 Teemat Länsi-Uudenmaan kuraattoreiden kokouksen teemat

Opiskeluhooltolain voimaan tuloon liittyviä aiheita ja kysymyksiä

Opiskeluhoollon ohjausrakenteet

- millaisia ratkaisuja koulujen opiskeluhooltotoiminnan organisoitumisessa

Monialainen asiantuntijaryhmä

- yhteistyö- ja lupakäytänteet
- kirjaamiskäytänteet (opiskeluhooltokertomus)

Kuraattorin pätevyysvaatimusten muuttuminen

- mitä muutoksia tuonut toimenkuviin tai rekrytointiin
- vastaavan kuraattorin toimenkuva vs. kuraattorin toimenkuva

Asiakastyö

- aikarajojen toteuttaminen
- onko asiakkaaksi tulo/asiakkuuden alkaminen erilainen kuin aikaisemmin
- opettajien konsultointi

Ennaltaehkäisevä ja yhteisöllinen työ kuraattorin työssä?

Mikä puhututtaa / pohdituttaa / riemastuttaa opiskeluhooltolaissa eniten?

- eli vahvuudet, mahdollisuudet vs. heikkoudet, uhat

Liite 3 Koulukohtaisen oppilashuoltotyön muodot - toimintamalli

OPPILASHUOLTORYHMÄ, YHTEISÖLLINEN RYHMÄ	Kokoontuminen ja kokoonpano	Tehtävät	Kirjaaminen	Muuta huomioitavaa
Kokoontuu ennalta sovitusti koulun tarpeiden mukaan 1 krt / kk- 1 krt / lukukaudessa	<ul style="list-style-type: none"> • rehtori/virka-apulaisrehtori, koollekutsuja ja puheenjohtaja • tarvittaessa apulaisrehtori, mahdollisesti ryhmän kokousmuistioiden kirjaaja • koulukuraattori • kouluterveydenhoitaja • koulupsykologi • laaja-alainen erityisopettaja • oppilaanohjaaja • tarvittaessa opettaja-/oppilasedustus 	<ul style="list-style-type: none"> • Vastaa koulun oppilashuollon suunnittelusta, kehittämisestä, toteuttamisesta ja arvioinnista. • Ryhmä laatii koulun oppilashuolto-suunnitelman, edistää yhteisön hyvinvointia ja turvallisuutta sekä toteuttaa ja kehittää muita yhteisöllistä oppilashuoltoa. • Ryhmän käyttämiä keinoja voivat olla esim. kouluterveyskyselyn jalkauttaminen, luokkien hyvinvoinnin seuranta sosio-grammien, ilma-piiri- ja kiusaa-miskartoitusten avulla. • Ryhmää johtaa rehtori tai virka-apulaisrehtori. 	Vapaa-muotoinen muistio	

PEDAGOGINEN TUKITIIMI	Kokoontuminen ja kokoonpano	Tehtävät	Kirjaaminen	Muuta huomioitavaa
Kokoontuu säännöllisesti koulun tarpeiden mukaan	<ul style="list-style-type: none"> • ko. ryhmän opettaja • laaja-alainen erityisopettaja • oppilaanohjaja • tarvittaessa apulaisrehtori, s2-opettaja, opetuksen/ oppilashuollon työntekijöitä 	<ul style="list-style-type: none"> • Oppimisen tukeminen, oppimisen esteiden tunnistaminen, lieventäminen ja ehkäisy. • Käy läpi luku-vuosittain koulun kaikkien opetusryhmien oppilaiden pedagogisen tuen tarpeen. • Suunnittelee, ohjaa ja seuraa oppilaiden saaman pedagogisen tuen toteutumista. • Käytössä oppilaista pedagoginen tukilomake. • Käsittelee oppilaiden pedagogiset arviot ja selvitykset. 	Vapaamuotoinen muistio	Toimenpiteitä tarvitsevat yksittäisen oppilaan terveyteen tai hyvinvointiin liittyvät asiat tuodaan joko tietyille oppilashuollon työntekijälle tai monialaisen asiantuntijaryhmän käsittelyyn.

MONIALAI- NEN ASIAN- TUNTIJA- RYHMÄ	Kokoontuminen ja kokoonpano	Tehtävät	Kirjaaminen	Muuta huomioi- tavaa
Kokoontuu tapauskoh- taisesti	<ul style="list-style-type: none"> • kokoonpano vaihtelee riippuen käsiteltävän pi- laan/oppilasryhmän asiasta • mahdollisuuksien mukaan oppilas itse ja huoltaja • ne oppilashuol- lon/opetuksen työntekijät, jotka ovat saaneet lu- van ja joiden tehtäviin ensisi- jaisesti kuuluu käsiteltävän asi- an hoitaminen • asian käsittelyyn on mahdollista pyytää neuvoa ja konsultaatiota asiantuntijoilta • mahdollisesti muita asiantunti- joita ja oppilaan kanssa työskente- leviä henkilöitä 	<ul style="list-style-type: none"> • Yksittäisen oppi- laan / opetus- ryhmän tuen tar- peen selvittämi- nen ja oppi- lashuollon palve- lujen järjestämi- nen. <p>Prosessi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oppilaan asian hoitaakseen ot- tanut työntekijä (opetta- ja/oppilashuollon työntekijä) on yhteydessä oppi- laaseen ja huol- tajaan, kertoo huolestaan ja pyytää lupaa asi- an käsittelyyn monialaisessa asiantuntijaryh- mässä. • Oppilaalle ja huoltajalle tarjo- taan mahdolli- suus olla paikalla asian käsittelys- sä. • Asiaa hoitavalla työntekijällä on oppilaan ja huol- tajan suullinen lupa tai allekir- joitettu suostu- muslomake oppi- laan asian käsit- telyyn. • Työntekijä kut- suu työryhmän koolle. • Paikalla ovat ne asiantuntijat, joiden läsnäoloon oppilas ja huolta- ja ovat antaneet suostumuksensa. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ryhmä valitsee keskuudestaan kirjaajan, joka kirjaa sovitut asiat kunnan Word- pohjaiseen op- pilashuoltoker- tomukseen. • Oppilashuolto- kertomukseen saa tutustua työntekijä, joka on osallistunut asian käsitte- lyyn. • Oppilashuolto- kertomus säily- tetään paperi- versiona koulun arkistossa. • Yksittäisistä oppilaan oppi- lashuoltokerto- muksista muo- dostuu oppilaan oppilashuolto- rekisteri • Koulun rehtori vastaa koulun oppilashuolto- rekisteristä. 	<p>Huoltajalla ei ole oikeutta kieltää alaikäis- tä lastaan käyt- tämästä oppi- lashuollon pal- veluja. Oppilaalla on oikeus kieltää huoltajaa osal- listumasta asiansa käsitte- lyyn, jos syy on painava. Arvion tekee sos. ja terveysalan ammattihenkilö. Asiaa hoitavalla työntekijällä on seuraavat tie- dot, jos huolta- ja/oppilas ei ole itse paikalla:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oppilaan hoi- dollinen tilan- ne: mahdolli- nen hoitava ja tutkiva taho ja oppilaan saamat hoi- dolliset palve- lut, terapiat, lääkitykset • viimeisimmät asiantuntija- lausunnot • perusturvan antama tuki oppilaal- le/perheelle

OPPILASHUOL- LON TYÖNTE- KIJÄN KON- SULTOINTI	Kokoontumi- nen ja kokoon- pano	Tehtävät	Kirjaaminen	Muuta huomi- oitavaa
Säännöllisesti, etukäteen sovi- tun aikataulun mukaisesti esim. 1 krt/vko.	yksittäiset ope- tuk- sen/oppilashuol- lon työntekijät keskenään	<ul style="list-style-type: none">• Opettajan on mahdollista konsultoida oppilashuol- lon työnteki- jää/muuta asiantuntijaa asiassa, joka koskee oppi- lasryhmän tai yksittäisen oppilaan ter- veydenti- laa/hyvinvoin- tia.• Konsultointi tehdään työn- tekijöiden keskenään sopimalla ajalla.	Koululla ei kir- jaamisvelvoitet- ta, ellei sovita suunnitelmalli- sista jatkotoi- menpiteistä.	

(Valtakunnan ja Kirkkonummen kunnan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutos, luku 5.4.)

Liite 4 Kuraattorin yksilökohtaisen asiakastyön prosessi

